

Jongeren en seksualiteit

Kinderrechtencommissariaat dossier

Het recht op seksuele gezondheid en ontwikkeling

Visie en aanbevelingen

Hoe is het gesteld met het recht op seksualiteitsontwikkeling? **Wat zegt de wet?** Hoe loopt het in de praktijk? **Wat zeggen jongeren?** Heeft de hulpverlener of opvoeder voldoende houvast?

In samenwerking met:

dossier jongeren en seksualiteit

mei 2011

Inhoud

Steun, begeleiding en bescherming waarborgen in het seksuele ontwikkelingsproces van jongeren	5
Probleemstelling	7
1.1. Visie en probleemstelling	7
1.2. Signalen uit de praktijk	8
1.3. Opbouw dossier	9
Wettelijk kader	12
2.1. Seksualiteit juridisch bekeken	13
“Age of consent”	14
Leeftijdsgrens seksualiteit in de Belgische wet	14
Ook tussen leeftijdgenoten	16
2.2. Wet versus realiteit en andere leeftijdsgrenzen	16
Voorstel om leeftijdsgrens aan te passen (1996)	16
Opnieuw debat over wet en leeftijd (2009)	17
Andere wetgeving: andere leeftijd	18
En wat met seksuele rechten?	19
2.3. Kritisch tegenlicht: te weinig houvast in het wettelijk kader	20
Eenzijdig	20
Onduidelijkheid en onzekerheid rond de wet	20
Negatief daglicht	21
Jongeren en seksualiteit	23
3.1. Seksuele ontwikkeling	23
Kinderen zijn seksuele wezens	23
Seksualiteit: een ontwikkelingsproces	24
Experimenteren, een belangrijke bouwsteen	24
Leeftijd eerste geslachtsgemeenschap	25
Hoe reageren op seksueel gedrag?	25
3.2. Jongeren zelf en seksualiteit	27
Jongeren over liefde, relaties en levensloop	27
Hoe kijken jongeren naar hun eerste seksuele ervaring?	27
Wat blijkt uit cijfers?	27
3.3. Veranderende wereld	29
Diepgaande verschuivingen	29
Internet en media	30
3.4. Kritisch tegenlicht: te weinig oog voor nieuwe uitdagingen	31
Nieuwe uitdagingen	31
Geen reden tot paniek	32
Luisterend oor en klankbord nodig	32
Leefsituaties	37
Relationele en seksuele vorming	37
4.1. Thuis-ouders	38
4.2. School	38
4.3. Jeugdwerk	40
4.4. Residentiële voorzieningen	41
4.5. Andere vrijetijdsvoorzieningen	42
4.6. Kritisch tegenlicht: versterk aandacht voor relationele en seksuele vorming	42
Steun ouders	42

Kwaliteit relationele en seksuele vorming op school voldoende?	43
Onzekerheid residentiële voorzieningen	43
Risico's en preventie	45
5.1. Veilig vrijen	45
5.2. Seks en gezondheid: medische zorg?	46
5.3. Seksueel misbruik	47
Seksueel misbruik?	47
Reëel risico	47
Grensoverschrijdend seksueel gedrag online	48
Plegers?	49
Gevolgen van misbruik	50
5.4. Kritisch tegenlicht: aandacht voor gezondheidszorg en preventie	50
Drempel medische zorg	50
Seksuele opvoeding: ook preventie	50
Volwassenen sensibiliseren	51
Weerbaarheid en assertiviteit	51
Veiliger vrijen	51
Aanbevelingen en voeding voor debat	53
6.1. Aanbevelingen	53
6.2. Inspiratie voor het debat	54
A. Een debat over een vernieuwd wettelijk kader rond seksuele handelingen dat ruimte creëert voor seksuele ontplooiing en ontwikkeling	54
Vrijwillige seksuele handelingen met leeftijdgenoten	54
Seksuele meerderjarigheidsleeftijd of "Age of consent"	54
Jongeren over een aanpassing van de wet	55
B. Relationele en seksuele vorming sterker uit de verf doen komen	57
Kernelementen Europese richtlijn relationele en seksuele vorming	57
C. Extra stimulans voor beleid rond seksualiteit in jeugdhulpvoorzieningen	58
Beleidsontwikkeling positieve seksualiteitsbeleving	59
Gerichte aandacht seksueel misbruik	60

Steun, begeleiding en bescherming waarborgen in het seksuele ontwikkelingsproces van jongeren

Koen is 17 en had een relatie met een meisje van 14. Ze hadden ook seks. Hun families waren niet op de hoogte. De relatie liep af met ruzie en het meisje biechtte alles op aan haar ouders. Die willen nu een klacht indienen tegen Koen. Koen is bang dat hij vervolgd zal worden.

Jongeren contacteren de ombudsdienst van het Kinderrechtencommissariaat regelmatig met vragen over relaties en seksualiteit. Net zoals bij Koen en zijn vriendin, gaat het daarbij vaak over conflicten tussen jongeren en de betrokken ouders. Ouders kanten zich tegen een relatie, of maken zich zorgen over het seksueel gedrag van hun kinderen. Het Kinderrechtencommissariaat neemt op zo een moment geen standpunt in. Deze discussies hangen immers sterk samen met persoonlijke waarden en normen. Het dossier “Jongeren en Seksualiteit” handelt dan ook niet over de draagwijdte van het ouderlijk gezag.

Waarover gaat het voorliggende dossier dan wel? Een belangrijke bekommernis is om seksualiteit bij jongeren uit een sfeer van taboe en angst te halen. Praktijk en cijfers tonen aan dat jongeren diverse vormen van seksueel gedrag stellen. Met dit dossier willen we het beleid ideeën en voorstellen aanreiken om ten aanzien van dit verkennend seksueel gedrag de nodige bescherming, steun en begeleiding te waarborgen en te geven.

Het CLB begeleidt een jongen van 18. Hij heeft een relatie met een 16-jarig meisje. Haar ouders hebben vernomen dat ze al een jaar seks met elkaar hebben. Sindsdien verbieden de ouders alle contact. De jongeren zien elkaar stiekem en zijn vastbesloten om hun relatie verder te zetten. Elke keer als de ouders daar van horen, pakken ze het meisje hard aan. De begeleidster wil advies over hoe ze de jongeren kan helpen.

De wettelijke leeftijdsgrens voor seksuele handelingen ligt op 16 jaar. De meeste jongeren liggen daar zelf niet wakker van. De wet lijkt weinig invloed te hebben op het seksueel gedrag van jongeren. Het zijn vooral leerkrachten, hulpverleners en begeleiders die ons hun vragen en problemen signaleren. Vandaag worstelen heel wat onder hen met de vraag hoe ze een open, actief en veilig beleid rond seksualiteit in hun school, jeugdbeweging of instelling kunnen voeren. Het zijn vragen die opduiken op het ogenblik dat men een laatstejaarsreis voorbereidt, op kamp trekt, een kamerreglement in de instelling wil uitwerken of geconfronteerd wordt met een zwangere tiener. De signalen vanuit onze ombudsdienst, maar ook onze contacten met het brede middenveld maken duidelijk dat er vandaag grote onzekerheid en twijfel heerst. De vaak directe relatie tussen seksualiteit en strafrecht dreigt een taboesfeer te creëren. Dit mag niet ten koste gaan van het welzijn van minderjarigen zelf. En bovendien biedt het geen of onvoldoende houvast aan zij die zich om dit welzijn van minderjarigen bekommeren. Daarom is er dus dit dossier.

Een recht op seksualiteit bestaat niet, maar seksuele gezondheid en seksuele ontwikkeling zijn belangrijke rechten voor jongeren. Daarom is een evenwichtig beleid zeer belangrijk. Het rechtvaardigt de ruime aandacht in dit dossier voor relationele en seksuele vorming op school, het beleid rond seksualiteit in jeugdhulpvoorzieningen en het maximaal vermijden van het risico op seksueel misbruik.

Het Kinderrechtencommissariaat kon voor dit dossier rekenen op de expertise van het service- en expertisecentrum Sensoa, de Vlaamse Jeugdraad en de informatie- en vormingsdienst Jeugd en Seksualiteit.

Bruno Vanobbergen
Kinderrechtencommissaris

Hoofdstuk

1

Probleemstelling

1 Probleemstelling

“Steeds meer achten we minderjarigen op verschillende levensdomeinen competent en verantwoordelijk: minderjarigen als consument, als actor in het gezin, als strafwaardige pleger van misdrijven. Het is dan ook verrassend hoe jongeren vandaag toch nog grotendeels uitgesloten blijven van de wereld van de seksualiteit, en dan zeker van de lekkere, hedonistisch, relationele en zingevende kant ervan. Veelal krijgen jongeren rond seksualiteit enkel gevarenboodschappen rond ongeplande zwangerschap en soa of paniekberichten over seksueel misbruik. Waar de wet seksuele activiteit vanaf 16 jaar tolereert, is de algemeen maatschappelijke houding er toch één van afkeuring voor het te vroeg experimenteren met seks.”¹

1.1. Visie en probleemstelling

Jongeren experimenteren volop met seksualiteit en relaties. Stap voor stap verkennen ze seksualiteit en doen ze ervaring op. In onze basisvisie is seksualiteit een positief aspect van de kwaliteit van het leven en van relaties. Seksualiteit ontwikkelt zich gradueel bij kinderen en jongeren. Het is een groeiproces waar steun en begeleiding bij hoort, in een positief en veilig klimaat.

Vanuit een kinderrechtenperspectief ijveren we voor een beleid rond jongeren en seksualiteit dat niet enkel op bescherming gericht is. Een recht op seksualiteit bestaat niet, maar seksuele gezondheid en seksuele ontwikkeling zien we als belangrijke rechten voor jongeren.

Onze visie sluit aan bij de definitie van de Wereldgezondheidsorganisatie waarin seksualiteit naar voor komt als een centraal aspect in het leven van mensen.²

“Seksualiteit is een centraal aspect van elk mens zijn. Het behelst seksuele handelingen, genderidentiteit en genderrollen, seksuele oriëntatie, erotiek, plezier, intimiteit en reproductie. Seksualiteit wordt beleefd en uitgedrukt in gedachten, fantasieën, verlangens, geloof, houding, waarden, gedrag, praktijk, rollen en relaties. Hoewel seksualiteit al deze dimensies kan bevatten, wordt niet elke dimensie altijd ervaren of uitgedrukt. Seksualiteit wordt immers beïnvloed door een interactie van biologische, psychologische, sociale, economische, politieke, ethische, wettelijke, historische, religieuze en spirituele factoren.”

In deze definitie is seksualiteit verbonden met het mens zijn. Het is niet beperkt tot bepaalde leeftijdsgroepen en bestrijkt ook veel meer dan voortplanting en seksuele handelingen.

Ook in de omschrijving van het begrip “seksuele gezondheid” vinden we steun voor onze visie. Seksuele gezondheid wordt internationaal omschreven als een staat van fysiek, emotioneel en mentaal welbevinden met betrekking tot seksualiteit. Het is meer dan de afwezigheid van ziekte, disfunctie of gebrek. Seksuele gezondheid vereist een positieve en respectvolle benadering van seksualiteit en seksuele relaties. Bovendien vereist seksuele gezondheid de mogelijkheid om prettige en veilige seksuele ervaringen op te doen, vrij van dwang, discriminatie

¹ VANDEKERCKHOVE, A., “Minderjarigen en seksualiteit: meer dan bescherming alleen?”, in CGSO Trefpunt, Jaarboek 2000, 1999, p. 12-23.

² WHO, *Defining sexual health, Report of a technical consultation on sexual health*, 28-31 January 2002 www.who.int/reproductivehealth/en.

of geweld. Om tot seksuele gezondheid te komen en om deze ook te handhaven moeten de seksuele rechten van alle mensen worden gerespecteerd en waargemaakt.³

Vanuit onze brede en positieve visie op seksuele gezondheid en ontwikkeling stellen we vast dat het huidige wettelijk kader onvoldoende houvast biedt, en dat niet enkel voor het feitelijk gedrag van jongeren zelf, maar ook voor de volwassenen rondom jongeren. Ouders en begeleiders hebben immers een belangrijke plaats in het seksuele ontwikkelingsproces van jongeren. Ze geven feedback en ondersteuning. Ze geven grenzen aan.

De strafwet staat in schril contrast met wat er in praktijk op seksueel vlak tussen jongeren gebeurt. Hierdoor voelen volwassenen zich onzeker over hoe ze met de seksualiteit van hun kind moeten omgaan. Ze dreigen weg te kijken en dat is nefast. Want steun en begeleiding van volwassenen bij seksuele ontwikkeling van jongeren is nodig.

1.2. Signalen uit de praktijk

De praktijk wijst ons op volgende knelpunten:⁴

1. Tot de leeftijd van 16 jaar zijn seksuele handelingen strafbare feiten. Het wettelijk kader duidt via de strafwet aan vanaf welke leeftijd jongeren seksuele handelingen mogen stellen. De strafwet maakt geen onderscheid tussen jongeren en volwassenen. Voor seksuele handelingen tussen jongeren onderling bestaat er geen apart juridisch kader. In de realiteit blijkt dat ongeveer de helft van de jongeren voor hun 16de met seksueel gedrag begint.

Experimenteren met seksualiteit hoort bij een gezonde seksuele ontwikkeling. Met de huidige wet kan dit niet beneden de 16 jaar.

2. Geregeld horen we hoe onduidelijk en verwarrend de wetgeving is. Waarover spreken we als we over seksuele handelingen spreken? Het strafrecht lijkt alles te verbieden, van tongzoenen tot coïtus. Grote verwarring is er ook rond seksuele handelingen online.

3. In de huidige wet is er geen enkele indicatie rond het maximale leeftijdsverschil bij seksueel gedrag. Criteria als wederzijdse toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, leeftijdsadequaat gedrag, contextadequaat gedrag, zelfrespecterend gedrag kunnen hier richtinggevend zijn.

4. Residentiële jeugdhulpvoorzieningen ervaren moeilijkheden om rond seksualiteit een open, actief en veilig beleid te voeren. Er bestaat heel wat onzekerheid over wat kan en wat niet kan. Het feit dat seksualiteit in het strafrecht is opgenomen creëert bovendien een taboesfeer. Men denkt hierdoor aan termen als vervolging, aansprakelijkheid,...

We zien seksualiteit als een belangrijke bouwsteen in het ontwikkelingsproces van kinderen en jongeren. Die visie spoort ons aan om niet enkel problemen met het juridisch kader en de leeftijdsgrens onder de loep te nemen. Op verschillende terreinen gaan we ook na of het beleid de gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren alle kansen geeft. Zo hebben we ook aandacht voor de relationele en seksuele vorming en voor het beleid rond seksualiteit binnen jeugdhulpvoorzieningen.

³ WHO, *Defining sexual health, Report of a technical consultation on sexual health*, 28-31 January 2002 www.who.int/reproductivehealth/en.

⁴ Verslag van de Ronde Tafel "Jongeren, seks en de wet", gehouden in het Provinciaal Administratief Centrum te Gent op 20 juni 2008 Sensoa, 2008, 21 p. www.sensoa.be/223.php.

Na de zaak Dutroux maakte de Nationale Commissie tegen Seksuele Uitbuiting van Kinderen in haar eindrapport een mooie evenwichtsoefening tussen bescherming en ontplooiing. Een gezonde seksualiteitsopvoeding heeft een sterk preventief effect ten aanzien van seksueel misbruik. En het rapport benadrukt ook het belang van een eigen seksuele ontwikkeling voor elke jongere op zijn niveau en tempo.

Vandaag verbiedt de strafwet alle seksuele handelingen tot voor de leeftijd van 16 jaar. We stellen ons vanuit het oog op het recht op ontplooiing en ontwikkelen dan ook volgende kritische vraag: moeten we niet naar een juridisch kader dat ruimte biedt voor de seksuele ontwikkeling van jongeren?

1.3. Opbouw dossier

Met dit dossier willen we het debat voeden. Op verschillende terreinen gaan we na of het beleid gericht is op seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren.

De inhoud is opgebouwd in volgende hoofdstukken: **het wettelijk kader, jongeren en seksualiteit vandaag, leefsituaties en risico's en preventie**. Elk hoofdstuk bevat een horizonverkenning waarin centraal staat wat we over dit thema moeten weten. We lichten de context toe en geven ontwikkelingen aan. Ter afronding van elk hoofdstuk formuleren we ons "kritisch tegenlicht". Daarin geven we vanuit onze basisvisie aan waar het recht op seksuele gezondheid en ontwikkeling in het gedrang komt.

In een laatste hoofdstuk formuleren we onze aanbevelingen rond het wettelijk kader, relationele en seksuele vorming, het beleid in jeugdhulpvoorzieningen en de preventie van seksueel misbruik. Voor elke aanbeveling geven we in dit hoofdstuk extra voeding en inspiratie mee voor het verdere debat.

Doorheen de tekst gebruiken we hier en daar citaten van jongeren of sprekende knipsels uit de media. Zo schemert de realiteit van elke dag in de tekst door. In de intermezzo's zoemen we hier en daar wat dieper in op relevante informatie.

*“Hallo deskundige medewerker, ik ben 15 en zit met een vraag. Volgens de wet mag je onder de 16 geen seks hebben. Met of zonder toestemming, het is strafbaar. We weten al langer dan vandaag dat die wet overschreden wordt door vele jongeren. Waarom wordt deze leeftijd dan niet verlaagd? Deze wet bestaat inderdaad om jonge mensen te beschermen maar volgens mij is het toch normaal dat een 15-jarige en een 17-jarige, als ze er beiden klaar voor zijn, seks hebben? Als men allebei instemt, dan is er toch geen sprake van verkrachting of aanranding?”*⁵

*“Omdat gevoelens van seks en liefde zich niet laten bepalen door wetten en grenzen, lijkt het me verstandiger die leeftijdsgrenzen in de wet af te schaffen en alleen gevallen van misbruik te bestraffen, ongeacht de leeftijd van de betrokkenen. Een voorwaarde daarvoor is dat we kinderen met gedegen seksueel onderwijs voorbereiden op hun erotisch leven in een geseksualiseerde samenleving. Liever niet alleen door biologische informatie over geslachtsdelen en -ziektes of voortplanting, maar door scholieren les te geven over versieren, ze nieuwsgierig te maken en oplettendheid bij te brengen, ze inzicht in hun eigen wensen en verlangens te bieden en ze soms met adviezen op weg te helpen.”*⁶

2

Hoofdstuk

Wettelijk kader

2 Wettelijk kader

In dit hoofdstuk geven we duiding bij het seksueel strafrecht en bij de juridische toestemmingsleeftijd voor seksuele handelingen. Wetgeving legt immers vast vanaf welke minimumleeftijd iemand bekwaam is om seksuele handelingen toe te staan. De huidige wetgeving roept tal van vragen op. Ook op beleidsvlak en in de rechtspraak klonk de alarmbel al. We geven u een overzicht. Tot slot staan we stil bij de positieve aandacht voor jongeren en seksualiteit in het kader van de internationale mensenrechten. In het kritisch tegenlicht wijzen we op de knelpunten: het wettelijk kader is eenzijdig, schept onduidelijkheid en onzekerheid en het stelt jongeren en seksualiteit in een negatief daglicht.

“Ik heb al seks gehad op mijn 14de. Mijn vriendin en ik vonden het geen probleem en hebben er van genoten. Maar mag dit eigenlijk wel?”

“Mijn vriendje is net 16 geworden maar ik word pas 16 over 7 maanden. Het zal nog even duren voor we de eerste keer seks hebben maar het zal er misschien wel van komen voordat ik 16 ben. Het probleem is dat mijn mama mij pas de pil wil geven als ik 16 ben.”

“Ik ben zelf 16 en heb een jongen leren kennen van 20. Nu wilde ik dat hij me een seksueel verhaaltje zou sturen via de mail maar hij zei dat dit niet mocht omdat ik 16 ben. De verhalen zijn verzonnen en volgens mij mag het wel. Ik heb de jongen 1 keer gezien maar er is verder niks gebeurd. Mag dit volgens de wet?”

“Mijn zoon heeft een relatie met een 15-jarig meisje. Ik maak me zorgen dat hij zich schuldig maakt aan strafbare feiten. En wat riskeer ik als ouder?”⁷

“Ik ben orthopedagoog van een leefgroep met puberjongens tussen 12 en 21 jaar. We zijn op zoek naar de wettelijke richtlijnen rond de aansprakelijkheid van onze jongeren en hun ouders. Mag een jongere van 13 een relatie hebben met een meisje van 16? Wat als zij zwanger wordt? Mag een jongen van 16 een relatie hebben met een meisje van 14?”

“Ik ben 20 en heb online contacten met een 15-jarig meisje. Onze contacten worden intiemer. We flirten, niet enkel via chat maar ook via webcam. Hoever kunnen we gaan, juridisch bekeken?”

“Mogen condooms vrij verkocht worden aan een jongere? Of geldt hier een leeftijdsgrens van 16 jaar, zoals bij alcohol en tabak?”

“Kunnen wij als opvoeders aansprakelijk gesteld worden voor normaal seksueel experimenteelgedrag in de instelling? Wat moeten we verbieden, wat mogen we toelaten? Niet vanuit ontwikkelingsoogpunt of vanuit een ethisch standpunt, maar vanuit juridisch oogpunt. In hoeverre kunnen ouders hun kinderen toelaten thuis seksuele contacten te hebben?”

⁷ In 2006 veroordeelt de correctionele rechter in Kortrijk een moeder die toelaat dat haar veertienjarige dochter thuis seksuele betrekkingen heeft met haar meerderjarige

vriend. Moeder wordt veroordeeld voor het misdrijf “aanzetten tot ontucht”. Corr. Kortrijk 28 maart 2008, TJK 2006/5, met noot STEVENS, L. “Vrijen in het ouderlijke huis.”

“Een klas vijfdejaars secundair onderwijs ging op meerdaagse schooluitstap. Meisjes en jongens sliepen apart. Maar ‘s nachts glipten twee meisjes de jongenskamer van hun vriendjes binnen. Als de leerkracht hen betrapt, volgen er sancties. Is het normaal dat de meisjes worden berispt terwijl de jongens van school vliegen?”

2.1. Seksualiteit juridisch bekeken

Lichamelijkheid en seks behoren tot de intieme levenssfeer en daar beslis je in principe zelf over. Toch ben je als mens en individu niet volledig vrij. Maatschappelijk leven er immers waarden en opvattingen. Ook op juridisch vlak gelden er normen. Denk bijvoorbeeld aan juridische begrippen als “goede zeden”, “bederf van jeugd en prostitutie” en “aanzetten tot ontucht”. Zeker voor jongeren bestaat er normering. Seksualiteitsbeleving wordt immers verbonden met de competentie om te beslissen over jezelf, je lichaam, je interactie met anderen. Juridisch wordt dit vertaald naar een algemene toestemmingsleeftijd. Juridisch kan toestemmen in seks vanaf 16 jaar.

INTERMEZZO

Juridisch lexicon

Verkrachting

Seksueel contact met penetratie zonder toestemming van een van de betrokkenen. Gedwongen of ongewenste seksuele betrekkingen, maar ook onvrijwillige orale of anale seks. Dit is strafbaar.

Aanranding van de eerbaarheid

Seksueel contact zonder toestemming en zonder penetratie. Bijvoorbeeld betasten van geslachtsdelen, moeten toekijken als iemand masturbeert. Ook strafbaar.

Incest

Seksueel contact tussen familieleden. Bijvoorbeeld broer van 16 en zus van 17 hebben samen seks met toestemming. Of vader betast zijn zoontje van 6 aan zijn geslachtsdelen. Strafbaar tot 18 jaar.

Overspel

Een (seksuele) relatie met een derde terwijl je getrouwd bent of samenwoont. Dit is niet strafbaar.

Prostitutie

Seks tegen betaling of vergoeding, bijvoorbeeld in ruil voor belkrediet. Wie seks tegen betaling of vergoeding heeft met een minderjarige, is strafbaar. Als een kind (minderjarige persoon) tegen betaling of een andere vorm van vergoeding bij seksuele handelingen betrokken wordt, spreken we van kinderprostitutie.

Openbare schennis van de goede zeden

Wie foto's, films, teksten ... die strijdig zijn met de goede zeden toont, verspreidt of verkoopt aan minderjarigen maakt zich hier schuldig aan. Idem voor wie seksuele handelingen stelt in aanwezigheid van minderjarigen of op een plaats (park, auto ...) waar anderen je kunnen zien.

Ontucht

Ontucht wordt afgemeten aan het “collectief bewustzijn”. Wat de gemiddelde Belg als kwetsend ervaart op het vlak van seksualiteitsbeleving, is ontuchtig.

Kinderpornografie

Het gaat om de visuele afbeelding van een kind (minderjarige persoon) dat betrokken is bij werkelijke of gesimuleerde seksuele gedragingen of de afbeelding van geslachtsorganen van een kind wanneer het overheersende kenmerk een voorstelling met seksuele doeleinden is.

Schuldig verzuim

De wet zegt dat je iemand moet helpen die in groot gevaar verkeert en dat je strafbaar bent als je dat niet doet. Je moet dus helpen als je weet dat iemand zal verkracht worden. In praktijk is dat echter meestal niet zo eenvoudig.

“Age of consent”

De “Age of consent” is de minimumleeftijd waarop iemand wettelijk bekwaam wordt geacht om toestemming te geven voor seksuele handelingen. Wereldwijd gelden verschillende leeftijdsgrenzen.⁸ Sommige landen hebben naast de wettelijke leeftijdsgrens ook een bepaling rond het maximale leeftijdsverschil tussen partners. Voor een goed begrip is het nodig om de wettelijke leeftijdsgrens in relatie met andere wettelijke bepalingen te lezen.

Alle Europese rechtssystemen hanteren een minimumleeftijd voor seksuele contacten. Bovendien bestraffen ze allemaal seksuele relaties met mensen onder een bepaalde leeftijd. Nergens is deze leeftijd lager dan 12 jaar.

In 27 % van de Europese landen zijn instemmende seksuele relaties met 14-jarigen legaal, in 22 % van de landen met 15-jarigen, in 37% met 16-jarigen. In een meerderheid van de landen is dit ook het geval wanneer de oudere partner de relatie aanknoopt. In bijna alle Europese landen zijn seksuele relaties vanaf 16 legaal. De meeste staten gebruiken een hogere leeftijdsgrens voor seksuele relaties met autoriteitsfiguren. Het merendeel maakt ook geen onderscheid tussen heteroseksuele en homoseksuele relaties.⁹

Jongeren groeien vandaag op in een geglobaliseerde wereld. Ze knopen relaties aan ver buiten de landsgrenzen. Vanuit juridisch oogpunt is het dus geen makkelijke opgave om te weten wat mag en wat niet.

Leeftijdsgrens seksualiteit in de Belgische wet

Voor een juist begrip van het wettelijk kader rond jongeren en seksualiteit, trekken we van twee sleutelbegrippen in het seksueel strafrecht. Het gaat om de begrippen “aanranding van de eerbaarheid” en “verkrachting”.¹⁰

Seksuele handelingen op zich zijn niet strafbaar, op voorwaarde dat het met wederzijdse toestemming gebeurt. Als seks met dwang of geweld gebeurt, dus zonder wederzijdse toestemming, is het strafbaar als “verkrachting” of als “aanranding van de eerbaarheid”.

“Seksuele handelingen” is een ruim begrip. Het gaat niet enkel over coïtus of geslachtsgemeenschap, maar ook bijvoorbeeld over tongzoenen, vrijen met je kleren aan en seksuele aanrakingen.

⁸ Age of consent for sex worldwide. Ingekleurde wereldkaart met leeftijdsgrenzen vind je op www.wikipedia.org.
⁹ GRAUPNER, H.G., “Sexual Consent: The criminal Law in Europe and Overseas”, *Archives of Sexual Behavior*

2000, nr.5.

¹⁰ Deze juridische toelichting is gebaseerd op “Minderjarigen en seks” Bijdrage 2009-07/08 op www.jeugrecht.be.

De strafwet maakt een belangrijk onderscheid naargelang er al dan niet sprake is van penetratie:

- “Verkrachting” betekent dat er seksuele penetratie (ongeacht aard en het middel) gebeurde bij iemand die daar niet in toestemt.
- “Aanranding van de eerbaarheid” betekent dat de handeling de seksuele integriteit van iemand aantast. Dit is bijvoorbeeld het geval als iemand je dwingt om je uit te kleden. De interpretatie van wat een aantasting van die seksuele integriteit is, evolueert in de tijd en naargelang de omstandigheden.

Maar naast aanranding of verkrachting in de klassieke betekenis bestraft de strafwet ook de aanranding en de verkrachting “bij gelijkstelling” voor minderjarige jonger dan 16 jaar. Minderjarigen kunnen namelijk voor hun 16de juridisch gezien geen toestemming geven voor seks. Seksuele handelingen, al dan niet met penetratie, met een minderjarige jonger dan 16 jaar zijn dus strafbaar. Omdat er feitelijk geen sprake is van dwang of geweld gebruikt men hier de formulering “bij gelijkstelling”.

Wie jonger is dan 14 jaar kan vanuit juridisch oogpunt geen toestemming geven voor een seksuele handeling. Geslachtsgemeenschap met een jongere jonger dan 14 wordt juridisch dan ook steeds als een “verkrachting bij gelijkstelling” beschouwd. Is er geen penetratie, dan is seks onder de 14 jaar strafbaar als “aanranding van de eerbaarheid bij gelijkstelling”.

Anders is het voor wie tussen 14 jaar en 16 jaar oud is. In dat geval is seks met penetratie niet langer strafbaar als “verkrachting bij gelijkstelling”. Toch blijft elke seksuele handeling voor personen tussen 14 en 16 jaar oud strafbaar als “aanranding van de eerbaarheid bij gelijkstelling”.

Deze regel rond aanranding van de eerbaarheid en verkrachting “bij gelijkstelling” kwam er in 1912. Toen wou de wetgever de strijd tegen het moreel verval aanbinden met een specifiek wettelijk kader rond jeugdbescherming.¹¹

Voor seksuele handelingen in de familiale sfeer is de leeftijdsgrens om in seks te kunnen toestemmen niet 16 maar 18 jaar.

Seksuele handelingen zonder geweld of dwang zijn strafbaar tot 18 jaar:

- tussen een minderjarige en een bloedverwant in opgaande lijn;
- tussen een minderjarige en een adoptant;
- tussen een minderjarige en een broer of zus of ieder ander persoon die een soortgelijke positie heeft in het gezin;
- tussen een minderjarige en gelijk welke andere persoon die gewoonlijk met de minderjarige samenwoont én gezag over hem heeft.

Noch bij verkrachting noch bij aanranding van de eerbaarheid gaat het om een zogenaamd “klachtmisdrijf”. Dat betekent dat eender wie een klacht kan indienen en dat het parket ook zonder klacht kan vervolgen.

11 STEVENS stelt dat er tijdens de parlementaire voorbereiding van de wet niet werd ingegaan op het hanteren van de verschillende leeftijdsgrenzen voor de misdrijven verkrachting bij gelijkstelling (14 jaar) en aanranding van de eerbaarheid bij gelijkstelling (16 jaar). Gelet op de lange en moeilijke ontstaansgeschiedenis van de

Jeugdbeschermingwet lijkt het haar niet ondenkbaar dat men zich anno 1912 niet bewust rekenschap gaf van deze verschillende leeftijdsgrenzen. STEVENS, L., “Aanranding van de eerbaarheid en verkrachting bij gelijkstelling op veertien- of vijftienjarigen” (noot onder GwH 4 juni 2009), *TJK* 2009, 4-5, 337.

Seksuele handelingen	jonger dan 14 jaar	tussen 14 en 16 jaar	tussen 16 en 18 jaar
zonder penetratie	Aanranding	Aanranding	Strafbaar tussen gezinsleden
met penetratie	Verkrachting	Aanranding	Strafbaar tussen gezinsleden

Ook tussen leeftijdgenoten

Voor seksuele handelingen tussen leeftijdgenoten maakt de strafwet geen uitzondering. Seks tussen minderjarigen onderling is dus strafbaar. Maar met dit verschil dat jongeren tot 18 jaar geen straf kunnen oplopen op juridisch vlak. Begaan zij een “als misdrijf omschreven feit”, zoals een seksuele handeling die als aanranding of verkrachting wordt bestempeld, dan kan de jeugdrechter een maatregel opleggen.

2.2. Wet versus realiteit en andere leeftijdsgrenzen

Voorstel om leeftijdsgrens aan te passen (1996)

Nog voor de zaak Dutroux aan het licht kwam, wilde Miet Smet, toenmalig minister van Tewerkstelling, Arbeid en Gelijke kansen het wetgevend kader op het gebied van huiselijk geweld aanpassen. Er kwamen verschillende voorstellen, maar slechts één ervan kwam zo goed als exclusief onder de aandacht. De verlaging van de leeftijdsgrens voor seksuele handelingen trok namelijk alle media-aandacht. Het voorstel bestond er uit om de leeftijdsgrens voor jongeren te verlagen van 16 naar 14 jaar. Dit werd gekoppeld aan een maximaal leeftijdsverschil van 5 jaar.

De wet op de realiteit afstemmen was in dit voorstel het belangrijkste argument om de leeftijd te verlagen. De wet dateert namelijk van 1912 en in de maatschappij is er heel wat veranderd. Dit wetsvoorstel verwees naar cijfers over het hoge aantal seksuele ervaringen van jongeren van 14 en 15 jaar oud.

Bovendien argumenteerde de toenmalige minister dat een lagere leeftijdsgrens in het strafrecht niet noodzakelijk betekent dat jongeren vanaf die leeftijd kunnen doen wat ze willen. Het strafrecht is namelijk geen morele code, maar wel een opsomming van gedragingen die zo verwerpelijk zijn dat er straffen moeten volgen. Een leeftijdsgrens in de strafwet brengt dus met zich mee dat er vanaf die leeftijd niet meer strafrechtelijk moet worden ingegrepen. Het jeugdbeschermingsrecht leek dan ook meer aangewezen om minderjarigen te beschermen tegen nadelige seksuele activiteiten?¹²

Maar de publieke opinie en de politici dachten er anders over. Na de zaak Dutroux kwam het thema “seksualiteit en minderjarigen” in een sfeer van taboe en verontwaardiging. Het voorstel van toenmalig minister Smet werd van tafel geveegd. “Jongeren worden aan hun lot overgelaten en gestimuleerd tot seks”, klonk het. De leeftijdsgrens van 16 jaar bleef dus behouden.

¹² STEVENS, L., “Fysiek en seksueel geweld. Een voorontwerp tot wijziging van een aantal bepalingen in het Strafwetboek”, *Alert* 1998/1, p. 34-45.

Opnieuw debat over wet en leeftijd (2009)

Strafzaken rond jongeren en seksualiteit zijn eerder uitzondering dan regel. Maar eind 2009 en begin 2010 haalde rechtspraak rond jongeren en seksualiteit de media. Het Grondwettelijk Hof deed een uitspraak over de leeftijdsgrenzen voor seksuele handelingen. In het volgend "intermezzo" lichten we dit kort toe. Ook een rechterlijke beslissing van het Hof van Beroep te Gent haalde de pers. De discussie over de leeftijdsgrenzen in de wet werd weer onder het stof vandaan gehaald. Zowel de media als de politiek toonden belangstelling. De aanpassing van de leeftijdsgrens veroverde als thema opnieuw het publiek debat. Maar een politiek debat zoals er in 1996 ontstond rond het wetsontwerp dat de leeftijdsgrens naar 14 jaar wilde verlagen, kwam er niet. De leeftijdsgrens van 16 jaar voor seks bleef dus behouden en staat vandaag nog steeds in de strafwet.

INTERMEZZO

Rechtspraak 2009

In een rechtszaak in Gent was er een aanklacht wegens seksueel contact tussen een meisje (15 jaar) en een oudere man (29 jaar) aan de orde. Hoewel het hier niet om seksueel contact tussen jongeren onderling ging, gaf deze zaak wel aanleiding om het wettelijk kader rond jongeren en seksualiteit opnieuw te onderzoeken. De rechter besloot enkele vragen rond de huidige wet voor te leggen aan het Grondwettelijk Hof.

- Wat is het oordeel van het Grondwettelijk Hof¹³ over het verschil in toestemmingsleeftijd?

Vanaf 14 jaar wordt een jongere in staat geacht om toestemming voor seksuele penetratie te kunnen geven. Hierdoor kan penetratie niet meer als "verkrachting" worden bestempeld. Maar pas twee jaar later, op 16 jaar, wordt men in staat geacht om toestemming te geven voor eender welke seksuele handeling. Kan de wet stellen dat jongeren vanaf 14 wel toestemming kunnen geven voor geslachtsgemeenschap maar dat tot 16 jaar elke seksuele omgang niettemin strafbaar blijft als "aanranding van de eerbaarheid bij gelijkstelling". Is dat geen contradictie? Wordt een minderjarige in het strafrecht op deze manier niet vroeger in staat geacht om toe te stemmen met meer verregaande seksuele handelingen dan met minder verregaande handelingen? Wat is de mening van het Grondwettelijk Hof?

"Niet strijdig met de Grondwet en niet tegenstrijdig" was de uitspraak van het Grondwettelijk Hof. De bedoeling van de wetgever is immers om seks met penetratie met een toestemmende minderjarige tussen 14 en 16 jaar oud automatisch als verkrachting bij gelijkstelling te bestraffen, met de bijhorende zware straffen. Volgens het Hof moet vervolging op grond van aanranding van de eerbaarheid mogelijk zijn bij jongeren tussen 14 en 16 jaar oud, zelfs als het slachtoffer op vrije en vrijwillige wijze heeft toegestemd.¹⁴ Bij aanranding van de eerbaarheid draait het immers om meer dan het ontbreken van de individuele toestemming alleen. Hier is ook maatschappelijke perceptie aan de orde. De wetgever mag bepalen dat de strenge straffen ter bestraffing van verkrachting bij gelijkstelling niet van toepassing zijn. Dit vormt geen bezwaar tegen de toepassing van de strafbepalingen inzake eerbaarheid.¹⁵

¹³ Arresten Grondwettelijk Hof nr. 93/2009 van 4 juni 2009 en nr. 167/2009 van 29 oktober 2009.

¹⁴ VERMEULEN, G., KETELS, B. "Grondwettelijk Hof verfijnt onderscheid leeftijdsgrens verkrachting en aanranding", *Juristenkrant* 13 januari 2010.

¹⁵ Een seksuele penetratie kan dus niet alleen het sek-

suele gedrag van het materieel element van het misdrijf verkrachting uitmaken, maar ook van het misdrijf aanranding van de eerbaarheid. STEVENS, L. "Aanranding van de eerbaarheid en verkrachting bij gelijkstelling op veertien- of vijftienjarigen", (noot onder GwH 4 juni 2009), *TJK* 2009/4-5, p.338.

Na deze uitspraak van het Grondwettelijk Hof bleef de leeftijdsgrens in de strafwet dus 16 jaar. In de rechtsleer rees na deze uitspraak de vraag of deze grens vanuit maatschappelijk perspectief houdbaar is en of het zinvol is om de beoordeling aan het openbaar ministerie over te laten. Het openbaar ministerie maakt immers uit of een seksuele handeling onder de leeftijd van 16 jaar al dan niet vervolgd zal worden. Is het niet eerder aan de wetgever om hier vanuit maatschappelijk oogpunt de grenzen aan te geven?¹⁶

Als het Hof van Beroep in Gent zich later uitsprak over de aanklacht tegen de 29-jarige man die seks had met een 15-jarig meisje kwam het grote leeftijdsverschil tussen het meisje en de man naar voor. Het Hof van beroep erkende dat seksueel contact met een jongere tussen 14 en 16 jaar oud naargelang de omstandigheden strafbaar blijft. "Naargelang de omstandigheden" vulde het Hof in dit arrest concreet in als "elke daad met seksueel karakter die tegen het maatschappelijk eerbareidingsgevoel indruist". En het Hof stelde expliciet dat seks tussen een volwassen man van 29 en een meisje van 15 tegen het maatschappelijk eerbareidingsgevoel indruist. Ook de omstandigheden – op een fuif, ergens achter een gordijn- brengt het Hof in rekening. De man in kwestie werd dan ook niet schuldig geacht aan verkrachting maar kreeg wel een veroordeling voor aanranding van de eerbareidingsgevoel.

"Eerste seksuele contacten gebeuren immers in regel met leeftijdgenoten en kaders in het experimenteren in de puberteitsfase", aldus het Hof van Beroep. Maar de vraag blijft: zou het Hof anders geoordeeld hebben als het om seks tussen leeftijdgenoten ging?

Andere wetgeving: andere leeftijd

Vanaf 16 jaar zijn jongeren vanuit juridisch standpunt bekwaam voor seksuele handelingen. Op medisch vlak gaat het er echter anders aan toe. Voor medische beslissingen rond zwangerschap en geboorte stellen we vast dat er geen leeftijds-grens van 16 jaar is.

Op medisch vlak kunnen jongeren juridisch gezien wel zelfstandig handelen en beslissen. Volgens de Wet op de Patiëntenrechten kan elke minderjarige jongere "die in staat wordt geacht tot een redelijke beoordeling van zijn belangen" zelfstandig een arts raadplegen en om een behandeling of medicatie vragen. De behandelende geneesheer beslist in dat geval in eer en geweten of de jongere "voldoende matuur" is om zelfstandig zijn rechten uit te oefenen. Hij beoordeelt dat op basis van de leeftijd, de zwaarte van de ingreep en het inzicht van de minderjarige.

Een arts is gebonden aan het beroepsgeheim, ook ten aanzien van de ouders van de jongere. Een huisarts kan en mag in geen geval de ouders inlichten: niet over het bezoek aan de dokter, noch over wat op de consultatie werd besproken.¹⁷

Een meisje beslist ook zelf over een abortus. De wet stelt geen leeftijdsvereiste om hiervoor toestemming te geven.¹⁸ Vanuit medisch oogpunt is een abortus onder lokale verdoving namelijk een lichte medische ingreep. Een minderjarige kan hiervoor zelf toestemming geven als de arts de jongere "voldoende matuur" acht.

Als een minderjarige jongere een kind op de wereld zet, wordt de jongere juridisch gezien zelf de ouder van het kind. Ook het ouderlijk gezag over het kind zal juridisch bij de minderjarige ouder liggen.¹⁹

16 VERMEULEN, G., KETELS, B., "Grondwettelijk Hof verfijnt onderscheid leeftijdsgrens verkrachting en aanranding", *Juristenkrant* 13 januari 2010.

17 "Gratis en anoniem naar je huisarts" Bijdrage 2008-06 op Jeugdrecht.be.

18 "Ongepland zwanger en abortus" Bijdrage 2009-02 op

Jeugdrecht.be.

19 Voor meer juridische informatie over minderjarige jongeren en ouderschap: "Jong en moeder". Bijdrage 2009-05 op Jeugdrecht.be

En wat met seksuele rechten?

Terwijl onze federale wetgeving seksualiteit en jongeren problematiseert, verplicht het kader van de internationale mensenrechten staten net tot een positief beleid. Staten worden aangespoord om aan te tonen welke stappen ze ondernemen om hun verplichtingen na te komen. Het gaat daarbij om het recht op gezondheid en de aanverwante rechten, zoals recht op leven, gelijke kansen, onderwijs en informatie. Staten moeten jongeren toegang geven tot informatie rond seksuele en reproductieve gezondheid. Op school is er relationele en seksuele vorming vereist, met accurate en objectieve informatie, vrij van vooroordelen en discriminatie.²⁰

Het charter van de International Planned Parenthood Federation (IPPF-1996) selecteert twaalf seksuele rechten.

“Alle jongeren, ongeacht sekse, godsdienst, kleur, seksuele oriëntatie of mentale en fysieke capaciteiten hebben de volgende rechten:

- het recht zichzelf te zijn en eigen beslissingen te nemen, zichzelf te uiten, te genieten van seks, veilig te zijn, te kunnen kiezen om te trouwen of niet te trouwen en een gezin te plannen;
- het recht op informatie over seks, anticonceptie, soa en aids en de eigen rechten op dat vlak;
- het recht zichzelf te beschermen en beschermd te worden, tegen ongeplande zwangerschap, soa en hiv/aids en seksueel misbruik;
- het recht op een gezondheidszorg die betrouwbaar is, betaalbaar, van goede kwaliteit en die met respect gegeven wordt;
- het recht betrokken te worden bij de planning van programma's voor de jeugd, deel te mogen nemen aan seminaries en vergaderingen op alle niveaus, en invloed uit te oefenen op het beleid op dit vlak.“

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) bevat geen bepaling rond de leeftijdsgrens voor seksualiteit. Maar er zijn wel diverse verdragsbepalingen die op jongeren en seksualiteit van toepassing zijn. Meer bepaald gaat het hier over bescherming tegen seksueel misbruik en tegen seksuele uitbuiting en over toegang tot gezondheidszorg.²¹ Discriminatie omwille van seksuele geaardheid is in strijd met het artikel 2 van het IVRK. De bescherming tegen discriminatie geldt zowel voor kinderen van homoseksuele ouders als voor lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender jongeren.

²⁰ “Under international human rights law, states must demonstrate that they have taken steps to fulfil their obligations to ensure the right to health, and the related rights to life, non-discrimination, education and information by removing barriers to adolescents access to sexual and reproductive health information and providing comprehensive sexuality education in schools that delivers accurate and objective information and is free of prejudice and discrimination.” “An international human right: sexuality education for adolescents in schools” Center for Reproductive Rights, www.reproductiverights.org.

²¹ Tekst van het IVRK op www.kinderrechten.be in de rubriek “kinderrechteninfo”.

Artikel 19 IVRK verplicht de Staat om kinderen te beschermen tegen elke vorm van mishandeling of

uitbuiting door ouders of door andere personen die verantwoordelijkheid dragen voor de zorg voor het kind, met inbegrip van seksueel misbruik en om in verband hiermee preventieve maatregelen te nemen en behandelingsprogramma's op te zetten;

Artikel 34 IVRK verplicht de staten ertoe het kind te beschermen tegen alle vormen van seksuele exploitatie en seksueel misbruik. Hiertoe nemen de Staten die partij zijn met name alle passende nationale, bilaterale en multilaterale maatregelen.

Artikel 24 IVRK voorziet het recht op toegang tot gezondheidszorg en medische voorzieningen met bijzondere nadruk op eerstelijnsgezondheidszorg en preventieve gezondheidszorg, met hierbij inbegrepen ook voorlichting rond geboorteplanning.

Artikel 5 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) biedt een aanknopingspunt om leeftijdsgrenzen als beoordelingscriterium in vraag te stellen. Het stelt dat we rekening moeten houden met de groeiende bekwaamheid van kinderen en jongeren. Kinderen en jongeren ontwikkelen en we moeten rekening houden met deze “evolving capacities” of ontwikkelende vermogens van kinderen.

Niet enkel de leeftijd, maar een brede waaier van factoren beïnvloedt hoe kinderen en jongeren functioneren. Bescherming is geen éénrichtingsverkeer waarin volwassenen geven en kinderen ontvangen. De uitdaging is hoe bescherming te verzoenen valt met het respect voor de groeiende bekwaamheid van kinderen en jongeren zelf. Het beleid moet ertoe bijdragen dat kinderen en jongeren zelf hun bekwaamheid en sterktes kunnen opbouwen.²²

2.3. Kritisch tegenlicht: te weinig houvast in het wettelijk kader

Eenzijdig

In tegenstelling tot het IPPF charter is het wettelijk kader voor jongeren in Vlaanderen eenzijdig. Er is enkel de strafwet en die is gericht op bescherming tegen misbruik door volwassenen. In de wet is er geen aandacht voor ontwikkeling en ontplooiing. Er is geen apart juridisch kader voor seksuele handelingen tussen jongeren onderling.

Moeten we op dezelfde manier naar jongerengedrag kijken als naar gedrag van volwassenen met jongeren? De huidige strafwet wil jongeren op seksueel vlak tegen volwassenen beschermen. Nochtans stelt het “Decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de jeugdhulp” dat minderjarigen vanaf 12 jaar in regel bekwaam zijn. Beperking en bescherming worden hier selectief ingezet, enkel daar waar het nodig is. Het kan een optie zijn om seksuele handelingen op een gelijkaardige manier te regelen. Zo komt er meer evenwicht tussen bescherming en ruimte voor ontplooiing.

Onduidelijkheid en onzekerheid rond de wet

Vanaf 16 jaar kunnen jongeren autonoom beslissen om seks te hebben. Tot zover is het plaatje duidelijk. Maar wat met jongeren van minder dan 16 jaar die seksueel experimenteergedrag stellen? Zijn deze jongeren strafbaar? Moeten ouders seksuele activiteiten aan hun kinderen jonger dan 16 verbieden? Zijn begeleiders in jongerenvoorzieningen of andere settings strafbaar als ze kennis hebben van seksuele activiteiten en niet ingrijpen? Mag seksueel gedrag worden toegestaan in instellingen voor jongeren?

Geregeld rijzen er zowel bij jongeren, ouders als begeleiders vragen rond wettelijke regels. Bovendien gaan de vragen niet uitsluitend over leeftijdsgrenzen. Ook over andere aspecten van maatschappelijke normering zoals regels rond pornografie, prostitutie, openbare zedenschennis of bederf van jeugd en prostitutie bestaan er heel wat vragen. Seksuele handelingen beperken zich uiteraard niet tot situaties in “real life”. Online media zijn een plek bij uitstek voor alles waar jongeren mee bezig zijn, dus ook voor relaties en seksualiteit. Leeftijd, geslacht en identiteit situeren zich online echter in een andere context. Dit roept dan weer specifieke juridische vragen op.

Het huidige wettelijk kader is niet minder dan een juridisch doolhof en een bron van onduidelijkheid en onzekerheid. Volwassenen, ouders en opvoeders weten niet waar ze staan. Seksualiteit in het strafrecht creëert een taboesfeer. Dit verhindert openheid. Terwijl openheid juist nodig is om jongeren te begeleiden.

Negatief daglicht

Seksuele en relationele vorming wordt al te vaak eenzijdig bekeken vanuit de risico's, zoals misbruik, ziekte en zwangerschap. Tijdens de 'UN Speciale Sessie over Kinderen' in 2002 werd er bijvoorbeeld nog druk uitgeoefend om kuisheid en onthouding als ultiem beschermingsmiddel voor jongeren te promoten.²³

In seksuele en relationele vorming kan er echter niet enkel aandacht zijn voor de problemen. Het IPPF Charter rond seksuele rechten spoort ons aan tot een brede kijk op seksuele ontplooiing en gezondheid. Daarin gaat er ook aandacht naar het plezier en het genot en het respect voor diversiteit in ervaring, voorkeur en beleving.

---

²³ Zie de informatie onder het trefwoord "Sexuality" op de website van de international kinderrechtennetwerk www.crin.org/resources bij "Issues".

Hoofdstuk

3 jongeren en seksualiteit

3 Jongeren en seksualiteit

Kinderen en jongeren groeien en ontwikkelen, ook op het vlak van seksualiteit. Seksueel gedrag komt dus voor bij alle kinderen. We lichten toe hoe seksueel gedrag een ontwikkelingsparcours volgt met een gamma aan seksuele gedragingen die erg gevarieerd kunnen zijn.

We verkennen studies in Vlaanderen die ons feiten en cijfers bieden over jongeren en seksueel gedrag. We laten ook zien wat jongeren zelf zeggen over wat ze belangrijk vinden. We beschrijven hoe onze wereld verandert, niet in het minst op het vlak van relationele verhoudingen en seksualiteit. In het kritisch tegenlicht vragen we aandacht voor de nieuwe uitdagingen die hiermee gepaard gaan.

3.1. Seksuele ontwikkeling

“Door seksuele gevoelens en verlangens te onderzoeken en door vragen te stellen krijgen kinderen meer kennis over seksualiteit. Vanaf 3 jaar begrijpen ze dat volwassenen geheimzinnig doen over seksualiteit. Ze proberen de grenzen van volwassenen uit door zich uit te kleden of door seksueel getinte woorden uit te roepen.”²⁴

Kinderen zijn seksuele wezens²⁵

Waarom is het zo moeilijk om te aanvaarden dat ook kinderen met seks bezig zijn en dus seksuele wezens zijn?

Ten onrechte denken we dat het enige motief om met seks bezig te zijn opwinding of lust is. Maar een heel divers scala aan motieven zet mensen, en dus ook kinderen, tot seksueel gedrag aan. Seksualiteit maakt deel uit van het leven. Niet verwonderlijk dus dat het in verschillende levensfasen een andere betekenis krijgt.

Het is een valkuil om onze volwassen beleving op kinderen en jongeren te projecteren. Volwassen emoties, verlangens, opwinding of gêne gaan dan in de weg staan van wat er zich werkelijk bij het kind afspeelt en welke betekenis het gedrag voor het kind zelf heeft. Kinderen zijn bijvoorbeeld van nature nieuwsgierig en seksualiteit is een uitstekend oefenterrein voor hun nieuwsgierigheid. Een seksuele handeling kan ook een uitlaatklep zijn voor spanning. Of kinderen imiteren wat ze zien in de media, ook de seksuele beelden die ze bijvoorbeeld in muziekclips en films zien. In het seksueel rollenspel imiteren de kinderen de volwassenen in hun omgeving. Als kinderen te maken krijgen met frustraties, vernederende ervaringen en problemen waar zij geen oplossing voor vinden, kan het zijn dat ze hun toevlucht nemen tot zelfbevrediging of tot het zoeken van seksuele aandacht.

Motieven voor seksueel gedrag zijn dus erg divers. Elk motief kan positief of negatief worden ingevuld. Dit is voor kinderen niet fundamenteel anders dan voor volwassenen. In de loop van hun ontwikkeling veranderen wel de stimuli, de terreinen die ze verkennen en de nagestreefde doelstellingen.

²⁴ FRANS, E. en FRANCK, Th., *Vlaggensysteem. Praten met kinderen over seks en seksueel overschrijdend gedrag*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn, 2010, 147 p.

²⁵ Idem.

Seksualiteit: een ontwikkelingsproces²⁶

Verscheidende onderzoekers hebben het seksueel getint gedrag op eigen initiatief van kinderen en jongeren vrij goed gedocumenteerd. Het maakt deel uit van het hele ontwikkelingsproces. Het hangt bovendien ook samen met andere aspecten zoals zelfbeeld, relaties tot anderen en biologische rijping. De seksuele ontwikkeling volgt in grote lijnen hetzelfde basispatroon, al kan het tempo waarin het verloopt wel van kind tot kind verschillen. Dat er zo een min of meer vast patroon van seksuele ontwikkeling is, heeft te maken met het vaste patroon van de biologische en hormonale ontwikkeling van kinderen.

De seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren is een proces waarbij zij leren seksualiteit, lichamelikheden en intimiteit te integreren in hun leven. Voorbeelden hiervan zijn de ontwikkeling van de zelfwaardering en de relaties met anderen.

Voorlopers van de latere seksualiteitsbeleving, zoals het vermogen om te genieten van lichamen contact, zijn al vanaf de geboorte aanwezig. In de kindertijd wordt namelijk de basis gelegd voor een latere seksualiteitsbeleving. De ontwikkeling van seksueel gedrag, gevoelens en cognities gaat het hele leven door. Ervaringen op jonge leeftijd leggen echter de basis voor de manier waarop iemand lichamen contact beleeft.

Ook wordt vanaf de kindertijd een seksueel script ontwikkeld. Dit houdt in dat een kind eigen ideeën, waarden en verwachtingen rond seksualiteit organiseert in seksueel gedrag. Zowel positieve als negatieve ervaringen tijdens de seksuele ontwikkeling dragen bij aan de beleving van seksualiteit op latere leeftijd.

Kinderen en jongeren ontwikkelen zich in interactie met hun omgeving. Aan de hand van leerervaringen vormt het kind of de jongere ideeën over welk seksueel gedrag – wanneer en met wie – “gepast” is. Ook over de effecten ervan, de reacties erop en hoe men zich erbij zou moeten voelen vormt het kind of de jongere zich ideeën. De reactie van de ouder of opvoeder op het gedrag van kinderen en jongeren op het gebied van seksualiteit, lichamen contact en intimiteit beïnvloedt het leren.

Experimenteren, een belangrijke bouwsteen

Verkennd gedrag vormt de noodzakelijke bouwsteen om tot een positief contact te kunnen komen. In allerlei contacten thuis, op school en met vrienden doen kinderen en jongeren ervaringen op. Dit vormt een emotionele en sociale leerschool. Het is de basis voor latere intieme contacten en relaties.

Sinds Erikson verwijzen ontwikkelingspsychologen naar deze periode met de term “psychosociaal moratorium”. Het is een levensfase die draait rond intense interacties met mensen en ideeën, stevige vriendschappen en het uitproberen van nieuwe dingen. Deze periode heeft zijn belang in de algemene ontwikkeling van jongeren. In deze fase wordt de basis gelegd om in het latere leven te kunnen overgaan tot hechte wederzijdse intieme relaties.²⁷

Als kinderen en jongeren seksuele ervaringen met elkaar hebben, stelt zich ook daar de vraag naar instemming, gelijkwaardigheid en kwaliteit. Maar we moeten ook durven zien dat er bij veel sociale interactie tussen kinderen een vorm van asymmetrie is. Het gaat daarbij niet enkel over het machtsverwicht, maar ook het verschil in status. En dus lijkt de vraag eerder welke mate van ongelijkwaardigheid aanvaardbaar is in functie van een normale en wenselijke ontwikkeling.

²⁶ FRANS, E. en FRANCK, Th., *Vlaggensysteem. Praten met kinderen over seks en seksueel overschrijdend gedrag*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn, 2010, 147 p.

²⁷ “A time of intense interaction with people and ideas,

a time of passionate friendships and experimentation, and a time to try and experiment new things.” ERIKSON, E., *Identity, Youth and Crisis*, Norton, New York, 1968.

Leeftijd eerste geslachtsgemeenschap

Het is onduidelijk welke factoren het seksuele ontwikkelingsproces en de leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap beïnvloeden. Als onderzoek bijvoorbeeld wijst op een samenhang tussen factoren zoals etniciteit, sociaal-economische status en conflicten in de thuissituatie, blijft het nog onduidelijk hoe deze factoren het seksuele ontwikkelingsproces beïnvloeden. In diverse studies²⁸ stelt men bijvoorbeeld vast dat jongeren met een hoger opleidingsniveau, een hoger IQ en sterkere schoolambities op latere leeftijd seksueel actief worden. Maar ook hier blijft de vraag hoe dit verband verklaard kan worden. Het blijft ook onduidelijk of positieve attitudes van de ouders ten aanzien van seksualiteit en open communicatie de leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap beïnvloeden.

Hoe reageren op seksueel gedrag?

“Een moeder is helemaal van de wijs omdat ze haar zoon van 15 en zijn vriendinnetje van 16 samen in bed verrast. Een juf weet geen raad met een meisje van 10 dat tijdens het omkleden in het zwembad in de hokjes van de jongens gluurde.”

Ouders en opvoeders kunnen kinderen en jongeren ruimte en veiligheid bieden. Ze kunnen hen maatschappelijke normen rond seksualiteit meegeven. En ze hebben baat bij concrete richtlijnen welk seksueel gedrag acceptabel is en wat niet.²⁹

Hoe reageer je op seksueel gedrag van kinderen en jongeren? Hoe weet je of een bepaald gedrag normaal is en bij de ontwikkeling hoort of niet? Onze ontwikkeling verloopt immers vaak met vallen en opstaan en volwassenen weten niet altijd hoe ze moeten reageren.

Een interessante methodiek is het “vlaggensysteem”.³⁰ Dat helpt namelijk om seksueel gedrag bespreekbaar te maken en grenzen aan te geven. Het vlaggensysteem is een methodiek die handvatten aanreikt om uit te maken of het seksueel gedrag normaal, zorgwekkend of grensoverschrijdend is. Het vlaggensysteem houdt rekening met de leeftijd of de ontwikkelingsfase van het kind. Zo vormt het als het ware een kompas voor acceptabel seksueel gedrag voor opvoeders en ouders maar ook voor de jongeren zelf. En het kan ook bijdragen aan een meer weerbare basishouding. “Als ik me aan deze waarden houd, moeten anderen dit ook doen.”

²⁸ DE GRAAF, H. en RADEMAKERS, J., *Seks in de groei. Een verkennend onderzoek naar de preseksuele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen*, Eburon, Delft, 2003.

²⁹ Uitgangspunt van het Nederlands Fonds voor Wetenschappelijk onderzoek Seksualiteit. “Childhood, sexuality and adult sexual relationships” in BANCROFT, J. et al., *Sexual development in childhood*, Indiana University Press, Bloomington, 2003.

³⁰ Een groene, gele, rode of zwarte vlag geeft aan in welke mate het seksueel gedrag grensoverschrijdend is. Bij elke vlag hoort een aangepaste pedagogische reactie. FRANS, E. en FRANCK, TH., *Vlaggensysteem. Praten over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn, 2010, 147 p.

INTERMEZZO

Kompas seksueel gedrag ³¹

De eerste drie criteria hieronder geven invulling aan het juridische begrip ‘toestemming’. Het zijn de noodzakelijke voorwaarden voor een positieve seksuele interactie tussen twee of meerdere partijen. Ze volstaan echter niet: het is niet omdat voldaan wordt aan deze criteria, dat de interactie gegarandeerd een succes zal zijn voor beide partijen. Maar de kans op schade of pijn voor één van beide partijen wordt er wel door beperkt.

De laatste drie criteria van het kompas zijn onderdelen van wat we beschouwen als ‘sociaal wenselijk en aanvaardbaar gedrag’.

Als op geen van deze criteria inbreuk gemaakt wordt, dan wordt het beschouwd als een ‘acceptabele’ vorm van seksueel spel of seksualiteitsbeleving. Als aan een van deze criteria niet voldaan is, is er mogelijk sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Of dat zo is, zal geval per geval beoordeeld moeten worden. Bij twijfel gebeurt de beoordeling door meerdere mensen tegelijk.

1. Toestemming

Om van een gezond seksueel contact te kunnen spreken, moeten beide partijen daar toestemming voor hebben gegeven. Maar om toestemming te kunnen geven, moet men oud, wijs of geïnformeerd genoeg zijn om in te kunnen schatten:

- wat er precies gaat of kan gebeuren;
- wat de consequenties kunnen zijn;
- of het binnen een bepaalde groep of in een gegeven situatie gebruikelijk is.

Toestemmen houdt meer in dan ja-knikken op een simpel verzoek. Het mag dan ook niet verward worden met geen verzet plegen.

2. Vrijwilligheid

Om van toestemming te kunnen spreken, mag er geen sprake zijn van een of andere vorm van dwang. Het kan daarbij gaan om geweld, manipulatie, dreigementen, chantage, groepsdruk,... Aan een weigering mogen bovendien geen negatieve consequenties verbonden zijn. Een gezond seksueel contact gebeurt altijd op vrijwillige basis.

3. Gelijkwaardigheid

Om van een gezond seksueel contact te kunnen spreken, moet er een gelijkwaardige relatie bestaan tussen de betrokkenen. Dit betekent dat er een zeker evenwicht moet zijn tussen beide partijen. Het gaat daarbij onder meer om een evenwicht op vlak van leeftijd, kennis, intelligentie, aanzien, macht, levenservaring, maturiteit, status,...

4. Leeftijd en ontwikkeling

Als een kind of jongere seksueel gedrag stelt dat niet passend is voor zijn leeftijd of ontwikkelingsfase, dan noemen we dit gedrag seksueel grensoverschrijdend.

5. Context

Seksueel gedrag moet aangepast zijn aan de context, aan de plaats of aan het gezelschap.

6. Zelfrespect

Tot slot mag seksueel gedrag niet zelfbeschadigend zijn. Het mag bijvoorbeeld niet gaan om zichzelf pijn doen, zich blootstellen aan risico op infectie of zwangerschap, zich belachelijk maken,...

3.2. Jongeren zelf en seksualiteit

“Hoi hoi. Ik ben een meisje van 13 en mijn vriend is 16 en we hebben nu 3 maanden een relatie en ik denk er soms over hoe het zou zijn om het met hem te doen. Aan de ene kant wil ik het wel graag met hem doen binnenkort maar aan de andere kant denk ik toch maar van niet. Ik weet niet zeker of ik er wel klaar voor ben terwijl ik wel telkens denk over hoe het zou zijn... We hebben 1 keertje gewoon in bed op elkaar gelegen en liggen zoenen en dat vond ik heel fijn. Dus ik weet niet wat ik nu moet doen...”

Jongeren over liefde, relaties en levensloop?

De JOP-monitor 2 toont geen radicale veranderingen tegenover het verleden, wel integendeel.³² Van de 12- tot 18-jarigen geeft ongeveer één op de vijf respondenten aan momenteel een lief te hebben. Van diegenen die momenteel geen lief hebben, geeft ongeveer de helft aan nog nooit een lief te hebben gehad. Bij de 12- tot 18-jarigen hebben meer meisjes dan jongens een relatie. Naarmate de leeftijd stijgt, stijgt de kans op een relatie. In het BSO hebben meer leerlingen een lief dan in het TSO en in het ASO.

50% van de ondervraagden vindt 17 jaar de ideale leeftijd om voor de eerste keer geslachtsgemeenschap te hebben. Weinig jongeren vinden het ideaal om geslachtsgemeenschap te hebben voor de leeftijd van 16 jaar. 75% van de jongeren is van mening dat het ideaal is om voor het eerst geslachtsgemeenschap te hebben voor de leeftijd van 18 jaar.

22 à 23 jaar is de ideale leeftijd om te stoppen met studeren, het ouderlijke huis te verlaten en financieel op eigen benen te staan. De ideale leeftijd voor het samenwonen met een partner ligt op 24 jaar. Het is heel duidelijk dat het samenwonen met een partner in de ideale levensloop vroeger wordt gesitueerd dan het huwelijk. 90% van de respondenten is van mening dat men tegen de leeftijd van 30 jaar het volle engagement in het gezinsleven moet hebben bereikt. Dit wil zeggen dat men op dat moment gehuwd moet zijn, een eigen huis gekocht heeft en een eerste kind heeft. Het laatste kind komt best rond de leeftijd van 34 jaar.

Hoe kijken jongeren naar hun eerste seksuele ervaring?

Jongeren hebben over het algemeen positieve gevoelens over hun eerste seksuele ervaringen. Wel heeft 30% heeft er spijt van. Hun seksuele geschiedenis blijkt belangrijk in hoe ze naar seksuele ervaringen en relaties kijken. De diepte van een relatie blijkt cruciaal te zijn voor de positieve beleving van seksueel contact.³³

Wat blijkt uit cijfers?

De eerste gevoelens van seksuele opwindings zijn er vaak al voor de puberteit. Jongens zijn daarin eerder dan meisjes.³⁴ Als jongeren willen vrijen is dat zowel vanuit relationele als lichamelijke motieven - bijvoorbeeld om dicht bij elkaar te zijn - en uit gevoelens van liefde. Naargelang ze ouder worden is de lichamelijke behoefte aan seks vaker de reden.³⁵

Uit recente gegevens verzameld bij jongeren in Vlaanderen besluiten onderzoekers dat jongeren op jonge leeftijd beginnen aan hun seksuele carrière. van Die seksuele carrière verloopt geleidelijk en stapsgewijs. Het onderzoek maakt hier een onderscheid tussen verschillende stappen, gaande van een kus op de mond,

³² OP DE BEECK, H., "JOP-monitor brengt subjectief jongerenwelzijn in kaart", *Alerf* 2010/3, p.29-38.

³³ DE GRAAF, H. en RADEMAKERS, J., *Seks in de Groei. Een verkennend onderzoek naar de preseksuele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen*, Eburon, Delft, 2003.

³⁴ REYNOLDS, M.A., HERBENICK, D.L., BANCROFT,

J., "The nature of Childhood sexual experiences: two studies 50 years apart", in BANCROFT, J. (Ed.), *Sexual development in childhood*, Indiana University Press, Bloomington, 2003.

³⁵ KOHNSTAM, R., *Hoe gaat het met de jeugd van tegenwoordig? Congresbundel puberteit*, Bohn Stafleu van Loghum, Houten, 2010.

opwinding en masturbatie over tongkussen, voelen en strelen boven de kleren, voelen en strelen onder de kleren tot manuele seks, geslachtsgemeenschap en orale seks, en, voor een minderheid van jongeren, anale seks. De seksuele carrière start meestal op 12-jarige leeftijd, met een gemiddelde duur van 4 jaar. Jongeren rapporteren vandaag meer ervaring met seksualiteit, maar eigenlijk niet op jongere leeftijd dan 20 jaar geleden. De meerderheid van de jongeren kiest voor seks in een intieme, min of meer stabiele relatie. Jongeren vormen géén homogene groep en verschillen in seksueel gedrag al naargelang opleidingsniveau.³⁶

Al naargelang het onderzoek heeft tussen de 30 en 60% van de jongeren op 16-jarige leeftijd al geslachtsgemeenschap.

Van alle leerlingen uit het secundair zegt ongeveer de helft dat ze al geslachtsgemeenschap hadden: 48% van de jongens en 51% van de meisjes. Als we dit opsplitsen per leeftijd, gaat het bij 15-16-jarigen om 22% bij de jongens en 23% bij de meisjes (in 2002 respectievelijk 26% en 24%). Bij 17-18-jarigen gaat het om respectievelijk 52% en 57% (in 2002 49% en 53%). Van de 17-18-jarige jongens en meisjes die al seks hebben gehad, was 12% 11 jaar of jonger bij hun eerste seksuele ervaring. De meeste waren echter 16 à 17 jaar (46% van de jongens en 42% van de meisjes).³⁷

INTERMEZZO

Klaar-voor-seks-test³⁸

Jongeren in Vlaanderen zijn vandaag bewust bezig met de gevoelsmatige of emotionele kant van het eerste seksueel contact. "Ben ik er klaar voor? Hoe weet ik wanneer ik klaar ben voor seks?" Volgens sommige jongeren voel je gewoon wanneer je er klaar voor bent. Maar anderen willen liever iets meer zekerheid in plaats van een puur subjectief gevoel. "Klaar zijn voor seks" betekent dat je de kans op katers, kwetsuren en slechte ervaringen zo klein mogelijk houdt. Een beetje zoals windsurfen ook veiliger is als je kan zwemmen.

De "Klaar voor seks"-test wil aan jongeren een houvast geven rond de vraag of ze al dan niet klaar zijn voor seks. De test spoort hen aan om er zelf over te kunnen na denken en er over te kunnen praten.

- Seksueel verlangen

Beschouw en ervaar je jezelf als iemand die begeert en begeerd wil worden? Als dat niet het geval is, zal je ook nog niet actief kunnen genieten van seks.

- Autonomie

Voel je je voldoende vrij om te beslissen, los van wat je ouders of vrienden denken? Je kan je immers onder druk gezet voelen door je lief of vrienden. Of je seks wil, beslis je zelf.

- Eigendomsrecht en weerbaarheid

Ben je in staat om te bepalen wat er met je lichaam mag gebeuren en wat niet? Wie er mag aankomen en wie niet? Dit betekent dat je ook grenzen moet kunnen stellen en moet kunnen aangeven dat een aanraking niet (meer) plezierig is...

- Empathie

Voel je je bekommerd of je partner zich goed voelt bij de situatie? Kan je openstaan voor de mening en gevoelens van je partner, ook al verschilt die van jezelf?

³⁶ BEYERS, W., *Samenvatting gegevens uit onderzoek over seksueel gedrag 2007-2009*, 1 juni 2010. Gegevens verzameld bij 2895 jongeren (12-20 jaar) uit verschillende scholen in Oost- en West-Vlaanderen.

³⁷ MAES, L. en VERECKEN, C., *Studie jongeren en gezondheid*, Faculteit Geneeskunde en gezondheidswetenschappen, Vakgroep Maatschappelijke gezondheidskunde, UGent, 2006.

³⁸ Klaar-voor-seks-test op www.jeugdseksualiteit.be.

Kan je aanvaarden dat je partner misschien (nog) geen seks wil of er een andere invulling aan geeft?

- Lichaamstaal en taal

Heb je voeling met het subtiele spel van lichaamstaal? Besef je het verschil tussen wat mensen zeggen en wat ze feitelijk bedoelen. Seks is bij uitstek een kwestie van lichaamstaal. Niet enkel wat je zegt is belangrijk, ook hoe je het zegt.

- Woordenschat

Kan je vertellen wat je zelf lekker vindt en wat je partner leuk vindt? Kan er gepraat worden over verschillende vrijtechnieken en over een voorbehoedmiddel? Praten over seks is niet gemakkelijk, zeker niet bij de eerste keer.

- Onderhandelen

Des te beter als wensen en verwachtingen overeenstemmen. Maar wat als deze uit elkaar liggen? Onderhandelen is belangrijk in het seksuele verkeer. Al kan je het allebei nog zo goed uitleggen, je hebt daarom nog geen consensus.

- Verantwoordelijkheid

Ben je in staat om verantwoordelijkheid te nemen vóór, tijdens én na het vrijen? Dat betekent niet alleen zwangerschap en soa voorkomen, maar ook zorg dragen voor de kwaliteit en aandacht hebben voor elkaars grenzen.

- Minimale basiskennis

Weet je hoe de geslachtsdelen eruitzien en hoe die functioneren? Weet je hoe je je kan beschermen tegen zwangerschap en soa?

3.3. Veranderende wereld

Diepgaande verschuivingen

In onze sociale relaties, seksualiteit en intimiteit hebben zich in de periode '60 tot '90 diepgaande verschuivingen voorgedaan. We leven vandaag in een nieuwe "morele" economie: minder hiërarchisch, meer democratisch, meer hedonistisch, meer individualistisch en misschien meer zelfzuchtig. En tegelijk is dit ook een immens tolerantere, meer experimentele economie, heel ontvankelijk voor diversiteit en keuze.³⁹ Blogs, talkshows, sociale netwerksites, amateurvideo's,... Iedereen die dat wil, kan zijn persoonlijk verhaal over liefde, verlangen of ontgoocheling kwijt.

We zien dat het Westers beleid vandaag ook rekening houdt met de rechten en mogelijkheden van zijn bevolking en met de invloed ervan op de kwaliteit van het leven van mensen. In de kern van deze levenskwaliteit zit ook seksualiteit.⁴⁰ Belangrijke maatschappelijke uitdagingen hebben te maken met het zoeken van nieuwe evenwichten. Bijvoorbeeld tussen een groeiende diversiteit enerzijds en een grotere gelijkwaardigheid. Tussen meer autonomie voor individuen en grotere betrokkenheid op elkaar. Tussen het publieke en het intieme. Concreet zien we bijvoorbeeld veranderende verhoudingen tussen mannen en vrouwen, nieuwe relatie- en samenlevingsvormen, nieuwe intieme relaties in een multiculturele context, nieuwe gevaren en nieuw gedrag door gebruik van nieuwe media,...

³⁹ WEEKS, J. "Seksuele deugden en alledaagse experimenten: het belang van "gewoon te zijn", *Ethiek & Maatschappij*, 13e jaargang, p. 13.

⁴⁰ Jeffrey WEEKS lanceert de term "the sexual citizen",

waarmee hij aangeeft dat het zowel een persoonlijk als een maatschappelijk aspect betreft. WEEKS, J. "The sexual citizen" in *Theory, Culture & Society*, London, 1998. Loghum, Houten, 2010.

Naar jongeren toe zien we volgende tendensen:⁴¹

— Verseksualiseerde samenleving

Seks mag en is overal aanwezig. Ook in de leefwereld van jongeren die met hun ontluikende seksuele gevoelens en verlangens hun weg zoeken is dit het geval.

— “Generation Me”

Jongeren staan vandaag voor een lange periode van vorming. In die periode zijn ze materieel afhankelijk van hun ouders en zijn ze niet in staat om een zelfstandig leven te leiden. We hebben te maken met een generatie jongeren die in de eerste plaats aan zichzelf denkt en weinig echte verplichtingen heeft.

— Vrijheid en betrokkenheid

Met het verdwijnen van de generatiekloof hoeven jongeren hun autonomie en vrijheid niet langer te bevechten. Ouders staan vandaag voor een evenwichtsoefening: voldoende interesse tonen en zich toch niet overal bemoeien.

— Virtuele wereld

Online hebben jongeren een immens speel- en oefenterrein naast het echte leven. Ze kunnen er strategieën uitproberen, rollen en identiteiten aannemen, anderen ontmoeten, zich op verschillende manier laten kennen, zich informeren,...

Internet en media

“Hay, ik ben een meisje van 15 jaar. Ik ken een jongen al ongeveer 5 jaar. Maar toen was ik 10 dus had ik niet zoveel contact met hem gehad. Maar nu vorig jaar in juni heb ik wel veel contact met hem. Maar dan via msn. Een probleem is dat hij in Brugge woont en ik in Antwerpen. Mijn zus [23] kent hem trouwens ook. We begonnen eerst te praten, en elkaar wat beter leren kennen. Ik heb hem nog nooit in het echt gezien maar wel via webcam. Hij is heel lief en helpt mij ook met mijn huiswerk als ik iets niet snap. Soms flirt* en plaagt hij wel wat met mij of zitten we te sms'en tot half twaalf 's avonds. In het begin was het oke, maar daarna werd ik verliefd op hem. En weet niet of hij verliefd op mij is. Hij zegt dat hij mij wel wil zien in de vakantie. Maar het probleem is dat hij 20 is :S . Ik weet voor mijzelf dat ik nu niets wil met hem omdat hij nu nog te oud is voor mij. Maar als ik 17 ben of zo dan is hij 22, dat klinkt beter denk ik. Ik weet het echt niet. Moet ik het hem vertellen of hints geven. Of geen contact meer? Zodat ik hem kan vergeten. Alvast bedankt!”

5 op de 10 jongeren hebben al nieuwe vrienden gemaakt via internet. 1 op de 10 jongeren is al verliefd geworden op iemand die ze via internet leerden kennen. 2 op de 10 jongeren hebben van een internetkennis al eens het verzoek gekregen om offline af te spreken. 1 op de 4 jongeren heeft al eens een seksueel getinte vraag gekregen via internet,... Die cijfers spreken voor zich: het internet en zijn toepassingen bieden jongeren tal van mogelijkheden om te experimenteren met relaties en seksualiteit. En vooral oudere tieners (vanaf 12 jaar) maken daar dankbaar gebruik van: ze flirten online, sturen elkaar seksueel getinte berichtjes of sexy beeldmateriaal, hebben 'cyberseks' of surfen naar pornosites. Nieuwe media bieden ook andere mogelijkheden op relationeel en seksueel vlak. Informatie over seks kan heel gemakkelijk worden opgezocht. Bovendien kunnen jongeren via internet een groot sociaal netwerk uitbouwen en onderhouden. Tijdens het chatten en op profielsites kunnen ze puzzelen met hun identiteit en oefenen met relaties en gevoelens.⁴²

41 KOHNSTAM, R., *Hoe gaat het met de jeugd van tegenwoordig? Congresbundel puberteit*, Bohn Stafleu van Loghum, Houten, 2010.

42 “Feiten en Cijfers: Jongeren, seksualiteit en internet” biedt een overzicht van onderzoeksmateriaal en opent een blik op de seksuele online wereld van jongeren. Dit dossier

(met geregeld updates) is een realisatie van Child Focus (coördinator) en Sensoa (partner) onder het Safer Internet Plus-programma van de Europese Commissie, in het kader van het BINSI ('Belgian Integrated Network Safer Internet'). www.sensoa.be/pdf/feiten_en_cijfers/feiten_en_cijfers_jongeren_internet_en_seksualiteit.pdf.

Naast nieuwe mogelijkheden en kansen houdt het gebruik van nieuwe media uiteraard ook zekere 'risico's' in.

*“Al dat bloot in die tijdschriften, tegenwoordig, ik, schrik daarvan. Zeker, bij ons was het te weinig, maar nu is het toch wel veel te veel. Waar is het mysterie van de erotiek en de seksualiteit gebleven? Seksualiteit is banaal geworden.”*⁴³

Het beeld van seks in de media en in porno in het bijzonder, bevestigt een aantal stereotiepen. Vrouwen worden er geportretteerd als lustobject. Ze zijn vaker naakt en onderdanig, terwijl mannen meestal dominant zijn. Seks wordt eenzijdig vanuit het seksuele genot belicht. Informatie over veilig vrijen ontbreekt.⁴⁴ Het vertekende seksualiteitsbeeld in de media en de gevolgen hiervan op de opvattingen en gedragingen op seksueel vlak omschrijven we als “seksualisering of pornificatie”.

Er is vandaag weinig bewijsmateriaal voor een oorzakelijk verband tussen seksualisering en veranderend seksueel gedrag bij jongeren. Het effect van het vertekende beeld van seks in de media op het concrete seksuele gedrag en de attitudes van jongeren blijkt eerder gering.⁴⁵ In de nieuwe Vakoverschrijdende Eindtermen (VOET) voor het secundair onderwijs staat “mediawijsheid” bij de gemeenschappelijke competenties. En er is ook aandacht voor veilig ICT-gebruik.

*“Media en vooral nieuwe media vormen een zeer belangrijke speler op dit terrein. Niet alleen is er op het web laagdrempelige en visuele informatie te vinden over seks en relaties, het is ook het communicatiemiddel bij uitstek voor leerlingen op dat vlak. Dit biedt heel wat mogelijkheden. Maar er zijn vaak ook gevaren en risico's aan verbonden, waar leerlingen niet steeds van bewust zijn. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het doorsturen van foto's van je lief, of het prijsgeven van je privacy via je profiel op internet. Daarnaast is het ook belangrijk leerlingen te confronteren met de beeldvorming in de media en om hen te stimuleren beelden met een kritisch oog te bekijken.”*⁴⁶

3.4. Kritisch tegenlicht: te weinig oog voor nieuwe uitdagingen

Nieuwe uitdagingen

Zowel jongeren als volwassenen maken deel uit van deze veranderende wereld en worden geconfronteerd met deze nieuwe uitdagingen en discussies. Moeten we in de seksuele en relationele opvoeding als opvoeders niet een tandje bijsteken? Meer dan ooit hebben jongeren nood aan reflectie en dialoog. Zo benadrukken de WHO-standards dat seksuele vorming in deze moderne samenleving niet meer voldoet. Niet alleen evolueert informatie snel en moet er een tegenwicht worden geboden aan onjuiste, tendentieuze of eenzijdige boodschappen. Jongeren hebben ook meer dan ooit nood om te reflecteren en in dialoog te gaan met anderen.⁴⁷ Seksueel gedrag hoort bij elke levensfase. Maar het blijft een uiterst gevoelig onderwerp waarin vaak meteen alle aandacht gaat naar de waarschuwing voor risico's, naar beschermingsmaatregelen, naar verbodsbepalingen.

⁴³ “Het dessertgeluk van Miet Smet” in de interviewreeks “Ankerpunten”, De Standaard 22 augustus, p.26.

⁴⁴ Zie “Feiten en Cijfers: Jongeren, seksualiteit en internet”. www.sensoa.be/pdf/feiten_en_cijfers/feiten_en_cijfers_jongeren_internet_en_seksualiteit.pdf.

⁴⁵ Idem.

⁴⁶ VLAAMS MINISTERIE ONDERWIJS EN VORMING, VOET@2010 Nieuwe vakoverschrijdende eindtermen voor het secundair onderwijs, Brussel, 2009, 28 p. Vakoverschrij-

dende eindtermen ondersteunen leerlingen in de uitbouw van hun persoonlijke leven. Ze behoren niet specifiek tot één vakgebied, maar de school kan ze door middel van meerdere vakken of projecten nastreven.

⁴⁷ WHO Regional Office for Europe and BZgA, *Standards for Sexuality Education in Europe. A framework for Policy makers*, Educational and Health Authorities and Specialists, 2010.

Geen reden tot paniek

Over het algemeen blijken jongeren eigenlijk best tevreden over hun leefsituatie. Ze schieten goed op met hun ouders en weten hun weg te vinden in de samenleving. Uit onderzoeksgegevens blijkt dat er eerder weinig invloed uitgaat van het vertekende beeld van seks in de media op het seksueel gedrag en de houding van jongeren. Ondanks de commercialisering van seks blijven jongeren trouw aan traditionele waarden zoals liefde en trouw. Liefdesverdriet is nog net zo hevig als vroeger en ze tobben nog even hard over hoe een condoom te gebruiken.

Mondige jongeren stellen hun grenzen. Ze maken de keuzes waar ze zich goed bij voelen en leren selectief omgaan met de blote beeldencultuur. Minder weerbare jongeren lopen wel meer risico en zijn minder goed bestand tegen groepsdruk. Een problematische minderheid is er echter altijd al geweest. Wel zijn sommige risico's vandaag wel degelijk veranderd. Denk maar aan de privacybescherming. De meerderheid van de jongeren maakt het goed, voelt zich gelukkig en slaagt erin om in de veranderende wereld zijn weg te vinden. Voor de minderheid van jongeren die wel degelijk risico loopt, is aandacht en opvolging noodzakelijk.

Luisterend oor en klankbord nodig

Door de grotere variëteit aan opvattingen over seksualiteit wordt een sterker appel gedaan op individuele keuzen en beslissingen. Bovendien start de biologische rijping tegenwoordig vroeger. Dat is te wijten aan betere voeding, medische zorg en sanitaire voorzieningen. Onderzoek geeft aan dat jongeren hun belangrijkste informatie in de eerste plaats halen bij sleutelfiguren in hun omgeving. Met andere woorden bij ouders, leerkrachten, broers en zussen. Voor opvoeders en ouders is het niet altijd even gemakkelijk om toegankelijk te zijn zodat jongeren hun vragen durven stellen. We denken dat er meer aandacht nodig is voor het thema "jongeren en seksualiteit" in de opleiding voor hulpverleners, politie, jeugdwerkers en leraren.

INTERMEZZO

Op zoek naar informatie over seksualiteit

Jongeren zitten met tal van vragen rond seksualiteit. Het gaat hierbij niet enkel over de technische kant en de bescherming ervan maar ook over lichaamsbeleving. Zo is de best bezochte pagina op de website www.sense.info "Ontdek je lichaam". Op die pagina ga je op ontdekkingsreis naar fijne plekje's bij jezelf of bij je partner. Bij de Sense-infolijn blijkt dat zowel jongens als meisjes gemakkelijk over dit onderwerp praten en chatten. *"Dat ook zoveel jongens vragen stellen, hadden we niet verwacht. Ze hebben vragen over de stand van hun penis of de vorm van hun balzak".*⁴⁸

Vraag:

"Mijn voorhuid gaat niet over de eikel als ik een erectie krijg wat moet ik doen en wat gaat mijn vriendin zeggen? Ik heb altijd pijn als ik mijn voorhuid naar achter trek als ik een erectie heb."

Antwoord:

Beste,

Er zijn veel jongens waarbij hun voorhuid niet over hun eikel gaat als ze een erectie hebben. Toch is het belangrijk dat dit lukt, anders kan je pijn krijgen als je een erectie hebt (zoals je zelf al aangeeft) of tijdens het vrijen.

Je kan proberen om zelf beetje bij beetje de voorhuid over de eikel te schuiven als je een erectie hebt. Dit kan pijn doen, maar je kan dit oefenen, zodat de voorhuid misschien wat soepeler wordt. Als het niet lukt of het doet te veel pijn, ga je best langs een dokter. Die kan dan nakijken of er eventueel een stukje voorhuid kan worden weggenomen (gedeeltelijke of volledige besnijdenis). Dit is echt een goede, veelgebruikte oplossing.

Blijf er zeker niet mee lopen, want als de voorhuid ooit scheurt tijdens het vrijen of tijdens een erectie, is het veel lastiger om er iets aan te doen!

Je kan je vriendin zeggen dat het pijn doet als je jouw voorhuid naar achter doet, dan weet zij ook dat ze voorzichtig moet zijn. Je kan haar ook zeggen dat dit veel voorkomt en dat je er eventueel mee naar de dokter gaat.

Groetjes, Jeugd en Seksualiteit"

Yeti, het tienerblad van Klasse, krijgt vragen van tieners (10-14 jaar) in de rubriek 'Vraag het aan Lisa'. Elke week komen ongeveer 75 vragen op de redactie aan. Driekwart van deze vragen gaat over relaties en seksualiteit.

Joepie, een commercieel blad, is erg in trek bij meisjes vanaf 14 jaar. Op de redactie komen wekelijks zo'n 400 brieven aan met vragen rond lichaam, seks en relaties. Elke week wordt een vijftal van deze vragen beantwoord in de rubriek 'Mind and Body'.

www.allesoverseks.be Deze website bestaat sinds september 2008. Jongeren komen meestal op deze website terecht via google of via het rechtstreeks intik-

ken van de url. De populairste trefwoorden bij de meest gestelde vragen zijn “vagina”, “penis” en “standjes” (zie ook onder). Bij de persoonlijke vragen gaat het meestal om vragen naar bevestiging van wat de bezoeker las op de site of om vragen naar geruststelling. “Ik vergat mijn pil op dag x en had seks op dag y, ben ik nu zwanger?” Of “Ik heb uitslag op mijn genitaliën, heb ik een soa?” Hoe organiseert Sensoa nu het antwoorden op de vragen? De vragen worden “gedispatcht” naar een CAW in de regio van de vraagsteller. Op deze manier kan Sensoa de vraagsteller aanbieden om in zijn eigen regio op gesprek te komen. De experts die de vragen beantwoorden zijn meestal JAC-medewerkers. Zij vinden ondersteuning in regelmatige bijeenkomsten van een werkgroep en kunnen aanspraak maken op gratis vorming door Sensoa.

www.jeugdseksualiteit.be Op deze website vind je een sekswoordenboek, kan je anoniem vragen insturen, lezen of meepraten op het jongerenforum, online spelen,... Zo is er bijvoorbeeld het online spel ‘Mythes en taboes over relaties en seksualiteit’. Er is ook een “Klaar voor seks”-test, een wekelijkse poll en diverse weetjes rond relaties en seksualiteit. De educatieve medewerkers van Jeugd en Seksualiteit beantwoorden de anonieme vragen van de jongeren. Het jongerenforum wordt gemodereerd door enkele vrijwilligers en de educatieve medewerkers van Jeugd en Seksualiteit vzw. De top drie van vragen die het meest gesteld worden zijn vragen over veilig vrijen, over de technische kant van seks (hoe (tong) zoenen, hoe vingeren, hoe aftrekken, hoe vrijen) en over lichaamsbeeld.

www.kjt.org, **www.weljongniethetero.be** en **www.jongerengids.be** bieden naast algemene informatie ook weetjes rond seksualiteit.

Jongeren praten vooral met leeftijdsgenoten, vrienden over relaties en seksualiteit. Hun gesprekken gaan vooral over relaties, ‘daten’ en seksualiteitsbeleving. Jongeren wisselen graag ervaringen uit en vragen elkaar ook raad. Ze voelen zich namelijk eerder onzeker over relaties en seksualiteit. Praten over seksualiteit vraagt vertrouwen, begrip, echt luisteren en een niet-oordelende houding. Jongeren vinden het wel belangrijk om over seksualiteit te praten. Toch praten ze over het algemeen weinig over seksualiteit.⁴⁹

In 2005 peilde een grootschalig onderzoek naar de informatiebronnen van jongeren.⁵⁰ Onderstaande tabel geeft een schematisch overzicht van de informatiebronnen van jongeren, en dat op basis van verschillende onderzoeken.⁵¹

Informatiebron/ communicatiekanaal	Thema
Vrienden/ klasgenoten	Relaties en daten Seksualiteitsbeleving Ervaringen uitwisselen Raad vragen, vragen stellen en onzekerheden bespreken rond relaties en seksualiteit Voorbehoedmiddelen Soa
Media (radio, TV, film, magazines)	Seksualiteitsbeleving Voorbehoedmiddelen Soa
Ouders, broers en zussen (familie)	Relaties en daten Verliefd zijn Lichamelijke veranderingen Veilig vrijen: voorbehoedmiddelen en soa (ongeplande) zwangerschappen Eerste seksueel contact Samenlevingsvormen Waarden en normen rond relaties en seksualiteit
School	Hygiëne Voortplanting Voorbehoedmiddelen
Partner	Voorbehoedmiddelen Seksuele verlangens Seksuele relatie
Voorlichtingsboeken	Seksualiteitsbeleving Voorbehoedmiddelen Soa
Professionele hulpverlening	Technisch-biologische aspecten: Lichaam (Ongeplande) zwangerschappen Soa
Gespecialiseerde organisaties	Veilig vrijen: (ongeplande) zwangerschappen en soa Seksueel contact Lichaamsbeeld

Hoofdstuk

4 leefsituaties

4 Leefsituaties

In het vorige hoofdstuk beschreven we wat we weten over jongeren en seksualiteit. Vanuit ontwikkelingsperspectief blijkt het zinvol dat jongeren experimenteren met seksualiteit en relaties. Zo leren jongeren niet alleen omgaan met intimiteit maar ook met waarden, normen en regels over hoe je in seksuele situaties te gedragen en hoe je dingen aan kunt pakken.

Dag in, dag uit bewegen jongeren zich in verschillende leefsituaties. Thuis, in een jeugdvoorziening, op school, in de jeugdbeweging... In dit hoofdstuk gaan we na hoe er in diverse leefsituaties aandacht wordt besteed aan relaties en seksualiteit. Relationele en seksuele vorming is immers een gedeelde verantwoordelijkheid van alle actoren die kinderen en jongeren begeleiden. In het kritisch tegenlicht bekijken we waar versterking nodig is in het beleid rond relationele en seksuele vorming.

Relationele en seksuele vorming

Jongeren moeten leren om relaties en seksualiteit in hun eigen leven vorm te geven door weloverwogen en bewuste keuzes te maken. Dat is een uitdagende opgave die steun en begeleiding vraagt. De Europese werkgroep van de Wereldgezondheidsorganisatie ontwikkelde een brede visie rond het belang en de inhoud van relationele en seksuele vorming voor kinderen en jongeren. In essentie beschouwt deze werkgroep relationele en seksuele vorming als een recht op ondersteuning en bescherming van de seksuele ontwikkeling.

“Relationele en seksuele vorming is het overbrengen van de cognitieve, emotionele, sociale, interactieve en fysieke aspecten van seksualiteit. Deze vorming start vroeg in de kindertijd en loopt door in de adolescentie en volwassenheid. Bij kinderen en jongeren wil seksuele vorming de seksuele ontwikkeling beschermen en ondersteunen. Kinderen en jongeren ontwikkelen geleidelijk aan een heel gamma competenties op vlak van seksualiteit. Denk maar aan de competenties om hun seksualiteit te begrijpen en ervan te genieten, om veilige en bevredigende relaties te hebben en om verantwoordelijkheid te nemen voor de eigen en andermans seksuele gezondheid en welbevinden. Die competenties ontwikkelen ze aan de hand van informatie, vaardigheden en positieve waarden. Het stelt hen in staat keuzes te maken die de kwaliteit van hun leven verbeteren en bijdragen aan een solidaire en rechtvaardige wereld. Alle kinderen en jongeren hebben namelijk recht op beschikbare en leeftijdsadequate relationele en seksuele vorming.”⁵²

Onderzoek⁵³ toont aan dat een kwalitatieve relationele en seksuele vorming leidt tot meer verantwoord seksueel gedrag, minder seksueel geweld, minder seksueel overdraagbare aandoeningen, minder ongeplande zwangerschappen en minder besmettingen. Bovendien zorgt relationele en seksuele vorming ook voor uitstel van de eerste geslachtsgemeenschap en een beter condoom- en anticonceptiegebruik.⁵⁴

⁵² Vertaald uit: WHO en FEDERAL CENTER FOR HEALTH EDUCATION, *Standards for Sexuality Education in Europe*. Deze definitie sluit volledig aan bij “Goede Minnaars”, het concept van Sensoa rond relationele en seksuele vorming.

⁵³ UNESCO, *International Technical Guidance on Sexuality Education. A evidence-informed approach for schools, teachers and health educators*, Parijs, Unesco, 2009.

⁵⁴ KIRBY vergeleek wereldwijd 200 programma's voor relationele en seksuele vorming en stelde op basis hiervan 17 kwaliteitseisen samen. KIRBY, D., *Emerging Answers 2007. Research Findings on Programs to Reduce Teen Pregnancy and Sexually Transmitted Diseases*, The National Campaign to Prevent Teen Pregnancy, Washington DC, 2007.

4.1. Thuis-ouders

“Hallo, ik heb problemen met praten over seks met mijn ouders ik vind dit echt heel vervelend, ik praat er vaak over met vriendinnen en hun ouders weten alles ik wil er ook heel graag gewoon eens over praten dat ze weten wat ik doe maar telkens als ik er probeer over te praten beginnen ze boos te worden en bezorgd te worden dat ik toch zeker nog geen seks gehad heb, of zeker niks verkeerd gedaan heb ofzo 'k vind dit echt super vervelend dat ik constant moet liegen omdat ik gewoon bang ben voor hun reactie ik vond het op mijn leeftijd wel jong maar ja, ik hou gewoon super veel van m'n vriend, we zijn ook al lang samen en al mijn vriendinnen praten over hun ervaringen dus is het leuk dat je eens kan meepraten, en misschien dingen kan bijleren ik hoop dat jullie misschien iets weten om het tegen mijn ouders te kunnen vertellen of toch te kunnen laten merken dat ik er wil over praten. X, 13 jaar”

Via ouders, broers, zussen en eventueel ook andere familieleden ontvangen kinderen en jongeren op een subtiele wijze signalen en boodschappen over seksualiteit. Dat gebeurt niet altijd rechtreeks. Vaak gebeurt dat bijvoorbeeld ook via het zoek- en kijkgedrag op internet, via televisieprogramma's, boeken, films, ...

Seksuele opvoeding staat niet los van de bredere opvoedingsrelatie. Steun ervaren van ouders blijkt een positieve invloed te hebben op het seksueel gedrag van jongeren. Ook evenwichtige ouderlijke controle is belangrijk. Zowel teveel als te weinig controle kan negatieve gevolgen hebben. Als ouders in redelijke mate controle houden, blijkt dat jongeren minder overhaast beginnen met het seksueel contact en veiliger vrijen. Betrokken blijven en in redelijk mate toezicht houden op het gaan en staan van kinderen heeft een sterke positieve impact.⁵⁵

4.2. School

Op school werken en leven kinderen en jongeren dag in dag uit samen met volwassenen, zowel leerkrachten als begeleiders. Jongens en meisjes zitten samen in de klas. Ze worden geconfronteerd met vriendschappen, verliefdheden, ruzie en uitsluiting, homoseksualiteit of heteroseksualiteit, ouders die scheiden of nieuw samengestelde gezinnen,... Het is dan ook evident dat het ontwikkelen van relaties en seksualiteit in belangrijke mate binnen de schoolmuren gebeurt. Bovendien heeft de school een belangrijke informatie- en vormingsopdracht. Het is de enige plaats waar op een systematische, correcte en kwalitatieve manier aan relationele en seksuele vorming kan worden gedaan. We zien de school dan ook als een cruciale actor in de relationele en seksuele vorming van kinderen en jongeren.

In het basisonderwijs, zowel bij het kleuter- als bij het lager onderwijs, vinden we in de ontwikkelingsdoelen aanknopingspunten voor relationele en seksuele vorming. We denken daarbij aan de vakken lichamelijke opvoeding, wereldoriëntatie over natuur, mens en maatschappij en gezondheidseducatie. Het gaat daarbij niet alleen om kennis over voortplanting maar ook om het leren omgaan met gevoelens en grenzen.

Elke secundaire school moet met de leerlingen werken rond relaties en seksualiteit. In het secundair onderwijs maakt relationele en seksuele vorming immers deel uit van zowel vakspecifieke als vakoverschrijdende eindtermen.

De vakspecifieke eindtermen, relevant voor relationele en seksuele vorming, vinden we vooral terug bij het vak natuurwetenschappen. Het gaat dan over kennis over de voortplanting en lichaamsverandering bij de puberteit. Sinds september 2010 zijn er nieuwe vakoverschrijdende eindtermen, afgekort “VOETen” van kracht.⁵⁶ Vakoverschrijdende eindtermen ondersteunen leerlingen in de uitbouw van hun persoonlijke leven en hun groei tot kritische en creatieve burgers. Ze behoren niet specifiek tot één vakgebied, maar de school kan ze door middel van meerdere vakken of projecten nastreven. Omgekeerd zijn ze een vangnet voor waardevolle en maatschappelijk relevante inhouden die onvoldoende in de vakken zijn terug te vinden. Scholen hebben hier een inspanningsverplichting: de inspectie gaat na of de school de inspanning realiseert.

Niet enkel de eindtermen geven vorm aan relationele en seksuele vorming op school. Ook in het gezondheidsbeleid op school moet er aandacht zijn voor relaties en seksualiteit. Werken aan een kwalitatief gezondheidsbeleid vraagt namelijk een totaalaanpak van verschillende strategieën, en dat zowel op niveau van de leerling, de klas, de school als naar externen toe.

- Educatie: Wat doen we in de klas? Hoe maken we leerlijnen die schooljaren en richtingen overkoepelen? Hoe spreken we af met collega's over het afstemmen van inhoud en materialen? Hoe delen we deskundigheid en expertise? Hoe evalueren we wat we doen?
- Zorg en begeleiding van de leerlingen: Welke aanspreekpersonen hebben de leerlingen? En is er een vorm van begeleiding voorzien op vlak van RSV? Met welke externen gaan we een samenwerkingsverband aan? Welke deskundigheden hebben we nodig?
- Structurele maatregelen: Welk budget is er voorhanden? Welke materialen kan de school aankopen? Welk beleid wordt gevoerd om deskundigheid te bevorderen? Hoe zijn de voorzieningen in de lokalen en klassen? Welke vorm van toezicht is er?
- Afspraken en regels: Welke afspraken staan er in het schoolreglement? Hoe kunnen we de leerlingen en de ouders hierbij betrekken? Is er duidelijkheid en afstemming?

Leraren en stakeholders vinden het belangrijk dat jongeren kunnen omgaan met relaties en seksualiteit en dat ze zorg dragen en respect tonen voor anderen.⁵⁷ Maar hoewel men relationele en seksuele vorming een belangrijk thema acht, wordt er wel aan getwijfeld of de school de uitgelezen plaats is om hieraan te werken.

En de leerlingen? Een beperkte, niet publiek gemaakte bevraging van de Vlaamse Scholierenkoepel toont aan dat bijna één op de vier leerlingen stelt dat er op school eigenlijk maar weinig tot geen aandacht voor relaties en seksualiteit bestaat. Ongeveer de helft zegt dat de aandacht middelmatig is.⁵⁸ Leerlingen ervaren de relationele en seksuele opvoeding op school nog als te beperkt en te fragmentarisch. Volgens jongeren houdt relationele en seksuele vorming voornamelijk voorlichting in over de technisch biologische aspecten en over veilig vrijen.

Jongeren willen dus meer aandacht voor relaties en seksualiteit op school. Bovendien blijkt dat relaties en seksualiteit weinig aan bod komen bij de jongste leerlingen, terwijl ook zij daar behoefte aan hebben.

⁵⁶ VLAAMS MINISTERIE ONDERWIJS EN VORMING, VOET@2010 Nieuwe vakoverschrijdende eindtermen voor het secundair onderwijs, Brussel, 2009, 28 p.

⁵⁷ ELCHARDUS, M., OP DE BEECK, S., DUQUET, F. en ROGEMANS, L., Vakoverschrijdende eindtermen in het

secundair onderwijs. Een onderzoek naar de relevantie en haalbaarheid in het secundair onderwijs, VUB/TOR, 2008.

⁵⁸ VLAAMSE SCHOLIERENKOEPEL, Is seksuele opvoeding passé? Advies relationele en seksuele vorming op school, 11 september 2010.

Weinig mensen twijfelen nog aan het belang en de noodzaak om jongeren te begeleiden in hun seksuele ontwikkeling. Wel is er in de praktijk vaak nog discussie en rijst er geregeld twijfel. Aan wie en op welke leeftijd moeten we bijvoorbeeld relationele en seksuele vorming geven? Welke thema's moeten er aan bod komen? Wat met de verschillen in maatschappelijke waarden en ethische of religieuze normen? Of wat moet de boodschap zijn die we aan jongeren moet meegeven?

INTERMEZZO

Relationele en seksuele opvoeding passé?

Het advies van de Vlaamse scholierenkoepel "Is seksuele opvoeding passé?" formuleert concrete kwaliteitscriteria voor een kwalitatief schoolbeleid rond relaties en seksualiteit.⁵⁹

1. Brede invulling. Naast technische en biologische aspecten moet ook de nodige aandacht gaan naar relaties en gevoelens.
2. Aandacht voor doelgroepen en participatie. Dit betekent aandacht voor diversiteit op vlak van cultuur en religie, voor transgenderjongeren, voor leerlingen die slachtoffer werden van seksueel misbruik,...
3. Opdracht voor elke leerkracht. In plaats van een versnipperd beleid is er nood aan een uitgestippelde leerlijn waar zoveel mogelijk leerkrachten bij betrokken zijn.
4. Kader voor regels en afspraken. Een goed beleid rond relationele en seksuele vorming schept een duidelijk kader voor regels en afspraken rond relationele en lichamelijke omgang. Het gaat om relaties tussen leerlingen onderling, maar ook om relaties tussen leerlingen en leerkrachten.

4.3. Jeugdwerk

In het jeugdwerk ontmoeten jongeren elkaar op vrijwillige basis in een vriendschappelijke sfeer. Informeel komen ze er veel te weten. Bewust en onbewust "leren" ze er allerlei dingen. Begeleiders worden er meestal gezien als 'één van ons'.

De top drie van relatiekwesties waar jongeren in de jeugdbeweging het meest over opsteken zijn versieren, conflicten met je lief oplossen en relaties verbreken. Ze komen er ook meer te weten over "voorbehoedmiddelen" en "het aanvragen". Jongeren blijken ook de weg te vinden naar de leider of leidster om met hem of haar te praten over een probleem van relationele en seksuele aard.

De jeugdbeweging blijkt een positieve invloed te hebben op het vlak van kennis, gedrag of visie in verband met relaties en seksualiteit. Jongeren leren er meer over seksualiteit naarmate er meer activiteiten over relaties en seksualiteit op het programma staan.⁶⁰

Begeleiders vinden dat het thema relaties en seksualiteit in het jeugdwerk thuis hoort. Ze gaan dan ook op zoek naar laagdrempelige, speelse, luchtige manieren om er aandacht aan te geven.

Jeugdbewegingen nemen ook initiatieven rond relationele en seksuele vorming, zowel op plaatselijk, regionaal als landelijk niveau. Zo bieden ze hun begeleiders vorming aan rond relaties en seksualiteit.

⁵⁹ VLAAMSE SCHOLIERENKOEPEL, *Is seksuele opvoeding passé? Advies relationele en seksuele vorming op school*, 11 september 2010.

⁶⁰ JEUGD EN SEKSUALITEIT, *Relaties en seks in de jeugdbeweging*, Jeugd en Seksualiteit in samenwerking met 6 jeugd- en jongerenbewegingen, 2000.

Jeugdbewegingen nemen ook initiatieven rond relationele en seksuele vorming, zowel op plaatselijk, regionaal als landelijk niveau. Zo bieden ze hun begeleiders vorming aan rond relaties en seksualiteit. Dat kan bijvoorbeeld gaan over hoe je activiteiten organiseert rond relaties en seksualiteit of hoe je reageert op seksueel getinte vragen en situaties.⁶¹

4.4. Residentiële voorzieningen

“Op de bewonersvergadering van onze zelfstandige leefgroep werd deze week nog eens herhaald dat bezoek ontvangen in de eigen kamers niet kan.

Het moet in de bezoekruimte.

Uiteraard is dat in een zelfstandige leefgroep moeilijk(er) te controleren. Intern hebben we geregeld de discussie hoe het zit met bezoek ontvangen op de kamer: wat met jongeren die een relatie hebben waarin ze seksuele betrekkingen hebben? Hoe geef je jongeren hiervoor de ruimte in een voorziening?”

Ook bij jongeren in een voorziening binnen de residentiële jeugdzorg speelt er zich lief en leed rond seksuele ontwikkeling en relaties af. Toch verschilt hun situatie van jongeren die niet in een voorziening wonen. Dat vraagt dan ook extra aandacht.

Een problematische opvoedingssituatie laat bij jongeren vaak sporen na op het vlak van hun relationele en seksuele ontwikkeling. Bijzonder is ook dat jongeren in een voorziening in groep leven. Dag in, dag uit leven ze samen met andere kinderen en jongeren die niet hun broer of zus zijn. Ondanks alle preventie en screening, blijft er in een voorziening steeds een reëel risico op misbruik door professionelen en bewoners.

Opvoeders en begeleiders in voorzieningen begeleiden jongeren in hun seksuele ontwikkeling. Ze geven grenzen aan en geven informatie. Dat doen ze vaak vanuit een eerder passieve en afwachtende begeleidershouding. Naast de individuele begeleiding werkt men dikwijls ook op groepsniveau, bijvoorbeeld met een thema-avond rond relaties en seksualiteit of met een bezoek aan het JAC. Hoe het concreet ingevuld wordt, verschilt sterk van voorziening tot voorziening.

In een voorziening voor residentiële jeugdzorg is er vaak een duidelijk beleid rond het voorkomen van seksueel misbruik. Men werkt met een visie, een protocol of een klachtenregeling. Maar voor wat wel mag op gebied van seksualiteit, is er veel minder aandacht. Als voorzieningen op een open en positieve manier met seksueel gedrag willen omgaan, dan staan ze voor een moeilijke opdracht. Ze moeten namelijk uitmaken welk seksueel aanvaardbaar gedrag op welk moment en op welke plaats wordt toegelaten. En dat is geen gemakkelijke opgave in een context van angst voor aansprakelijkheid, juridische onzekerheid en mogelijk ook vrees voor controverse bij ouders of collega's.

In vele voorzieningen geldt een verbod op seks. Dat verbod is niet zo strikt. Oogluikend staat men hier en daar wel wat toe. Aan seksuele opvoeding en vorming doen als er een verbod is, is niet zo evident. Kinderen en jongeren zijn in dat geval namelijk eerder geneigd hun seksuele ervaringen geheim te houden. Seksuele handelingen zullen zich vaak voordoen op momenten dat er weinig toezicht is zoals 's nachts of tijdens uitstapjes. Over wat er precies gebeurt, zwijgt men, met als risico dat ook misbruik verzwegen wordt.

---

⁶¹ JEUGD EN SEKSUALITEIT, *Behoeftte-onderzoek bij begeleiders van kinderen en jongeren met betrekking tot het thema relaties en seksualiteit*, 2008.

De woonorganisatie van een voorziening is vaak niet meteen bedacht op seksualiteit. Er is weinig ruimte voor privacy om seksueel gedrag een plaats te geven, zonder dat het andere bewoners stoort. Hoewel er in slaap- en wassituaties steeds meer aandacht is voor de privacy, zijn er toch nog altijd heel wat pijnpunten. Er zijn niet altijd individuele kamers, bad- en douche-accommodatie zijn soms gemeenschappelijk, wc's hebben soms geen deuren,... Met als gevolg dat wat in een normale context acceptabel is snel grensoverschrijdend wordt in de context van een voorziening.

Stel dat een 12-jarige informatie wil opzoeken over seks, maar dit enkel kan in de leefruimte waar andere, veel jongere, kinderen over zijn schouder meekijken. Dit voorbeeld toont aan dat toezicht of controle in een voorziening soms moeilijk verzoenbaar met privacy.

4.5. Andere vrijetijdscontexten

Heel wat jongeren brengen een groot deel van hun vrije tijd door in een sportclub, waar ze in een 1 op 1-relatie intensief in contact komen met trainers en andere sporters. Via de sport of andere vrijetijdsactiviteiten zullen heel wat jongeren vrienden ontmoeten en relaties aanknopen.

Specifiek aan sportactiviteiten is het intensief lichamelijk contact, waar ook seksuele prikkels mee gepaard kunnen gaan. We stellen vast dat hier in de sportwereld aandacht voor bestaat, in het bijzonder voor bescherming tegen het risico op seksueel misbruik.⁶²

4.6. Kritisch tegenlicht: versterk aandacht voor relationele en seksuele vorming

Steun ouders

Jongeren mogen vandaag op het vlak van seksualiteit en relaties in belangrijke mate zelf keuzes leren maken. Maar dat betekent niet dat jongeren alles dan ook maar zelf moeten uitzoeken. Nieuwe kennis en vaardigheden kunnen jongeren helpen om bewuster met relaties en seksualiteit om te gaan. Als je goed leert communiceren rond seksualiteit en relaties, leer je ook veel bewuster keuzes maken.

Ouders geven aan dat ze vaardigheden missen. Hoe praat ik met mijn kind? En hoe ga ik ermee om? Ze willen ook meer weten over valkuilen en risico's van het internet en over wat ze kunnen doen om hun kinderen te begeleiden en te beschermen. Ouders ervaren dat maatschappelijke regels en normen bitter weinig houvast bieden. Dat is zeker het geval als het gaat om nieuwe trends in seksueel jongerengedrag, zoals seksueel gedrag online. We vragen bovendien expliciet aandacht voor ondersteuning van allochtone ouders.

Kwaliteit relationele en seksuele vorming op school voldoende?

Relationele en seksuele vorming maakt verplicht deel uit van het lesaanbod op school. Maar hoe vullen scholen de verantwoordelijkheid voor relationele en seksuele vorming concreet in? Ondanks de prominente aandacht en het beleidskader rond relaties en seksualiteit binnen het onderwijsaanbod blijkt de kwaliteit van de aanpak sterk te verschillen van school tot school en van leerkracht tot leerkracht. We stellen ons ook de vraag of de lerarenopleiding voldoende voorbereiding biedt op vlak van relationele en seksuele vorming. En we vragen ons af of leerkrachten hier ook ruimte krijgen voor navorming.

We pleiten dan ook voor een sterkere omkadering van scholen die deze vorming in hun aanbod met leerkrachten en leerlingen willen opnemen.

Onzekerheid residentiële voorzieningen

Binnen jeugdvoorzieningen reageren begeleiders ad hoc op vragen van kinderen en jongeren. Het is vaak niet duidelijk vanuit welke waarden en normen men binnen de voorziening naar seksualiteitsbeleving kijkt. Vaak blijkt dat er geen visie op de begeleiding rond relationele en seksuele ontwikkeling bestaat.

In voorzieningen scheidt ook de onduidelijkheid rond het strafrechtelijk kader problemen. Voorzieningen komen in een soort “handelingsverlegenheid” terecht. Ze vermijden het thema seksualiteit eerder omdat ze niet weten binnen welk kader wat kan. Zo is het bijvoorbeeld maar de vraag of het wel toegelaten is om in een voorziening condooms ter beschikking te stellen.

Hoofdstuk

5

**risico's en
preventie**

5 Risico's en preventie

Seksueel gedrag is niet risicoloos. We bekijken hier de gezondheidsrisico's, zoals soa en zwangerschap. We gaan na hoe jongeren zich tegen deze risico's beschermen. We vragen ons ook af of de medische zorg voor jongeren wel voldoende toegankelijk is.

Vervolgens belichten we seksueel misbruik. Kinderen en jongeren zijn immers erg kwetsbaar voor grensoverschrijdend gedrag en misbruik. Gedwongen seks, begluurd of betast worden, (iemand) moeten masturberen, uitgekled worden, naar pornografisch materiaal moeten kijken, zich moeten prostitueren, zich naakt moeten tonen voor de webcam, het ongewenst verspreiden van een sexy naaktfoto via gsm... In het kritisch tegenlicht belichten we knelpunten in de gezondheidszorg en preventie.

5.1. Veilig vrijen

Seksualiteit drukt jongeren op hun verantwoordelijkheid om zich te beschermen tegen risico's: ongeplande zwangerschap, hiv en soa.

Meisjes tussen 15 en 24 jaar vormen de grootste groep soa patiënten. Het gaat vooral over chlamydiabesmettingen. Jongeren blijven dus een kwetsbare groep voor soa-infectie. Bovendien kan een soa-besmetting opgedaan op jonge leeftijd sneller dan bij volwassenen tot blijvende schade leiden, zoals infertiliteit en baarmoederhalskanker.

Hiv/aids blijft wereldwijd toenemen, maar in Vlaanderen maken jongeren maar een klein deel uit van de hiv gediagnosticeerden. Ze vormen an sich geen risicogroep voor hiv.

Tussen 2006 en 2008 werden 15 Belgische 10- tot 19-jarigen gediagnosticeerd met hiv: 5 meisjes en 10 jongens. Homoseksuele jongens lopen een groter risico op een hiv-besmetting, samen met jongeren met subsaharaanse roots.

Het aantal ongeplande of ongewenste zwangerschappen en abortussen wordt enerzijds bepaald door de mate waarin iemand anticonceptie correct gebruikt en anderzijds door de mogelijkheden die deze persoon heeft om een abortus te laten uitvoeren.

Gedurende de laatste jaren schommelt het aantal tienerzwangerschappen. Het totale aantal blijft echter relatief constant. Hetzelfde geldt voor het aantal abortussen bij meisjes onder de 19 jaar. Het aantal zwangerschapsafbrekingen bij vrouwen jonger dan 20 jaar maakt bijna 15% van het totaal aantal geregistreerde abortussen uit. Het merendeel hiervan gebeurt bij meisjes tussen de 18 en 20 jaar oud. Er wordt nu meer gekozen voor abortus dan vroeger, toen vaker voor moederschap werd gekozen. Laaggeschoolde en allochtone meisjes vormen hierbij een risicogroep. Een bijkomende aandachtsgroep zijn de tienermoeders die gewenst moeder willen worden. Zij zijn niet noodzakelijk klaar voor het ouderschap en hebben baat bij begeleiding.⁶³

⁶³ DE WILDE, M., *Socio-demografische kenmerken tienerouders in Vlaanderen tussen 2002-2006*, Universiteit Antwerpen, Antwerpen, 2007.

“In een klasgesprek met leerlingen tussen 15 en 17 jaar vinden jongens en meisjes dat ze allebei verantwoordelijk zijn voor anticonceptie. Maar het verschil is wel dat meisjes zwanger kunnen raken. Tamina vindt het verstandig als je een condoom meeneemt als je uitgaat. Freek vindt dit een ‘waarschijnlijk-ga-ik-neuken’-signaal en dus goedkoop. Heeft iemand een condoom bij zich als hij of zij naar de kroeg gaat? Een massaal ‘nee’ is het antwoord. Dennis vat de tendens samen: “voor een jongen is het verantwoordelijk om een condoom bij je te hebben, voor een vrouw alweer sletterig.”⁶⁴

5.2. Seks en gezondheid: medische zorg?

“Een 15-jarig Marokkaans meisje komt bij het JAC terecht. Ze heeft een relatie en wil graag met de pil starten. Maar ze wil niet dat haar ouders dit weten en daarom durft ze niet naar de huisarts. De huisarts heeft wel beroepsgeheim maar via de terugbetaling van het ziekenfonds komen ouders haar doktersconsultatie wel te weten.”

Jongeren moeten leren omgaan met controle over hun lichaam en moeten leren bepalen wat er met hun lichaam gebeurt. Ze moeten zich tegen ongeplande zwangerschap, soa en hiv/aids kunnen beschermen en ze moeten leren om zelf informatie en hulp te zoeken. Hoewel we vaststellen dat er in vele ouder-kindrelaties een grote openheid bestaat, blijven er toch dingen die voor jongeren moeilijk met ouders bespreekbaar zijn. Zo zijn er problemen op seksueel vlak die ze liever zonder medeweten van de ouders oplossen.

In het hoofdstuk in verband met het wettelijk kader lichten we toe dat minderjarige jongeren die over voldoende onderscheidingsvermogen beschikken zelf toestemming kunnen geven voor een eenvoudige medische handeling. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om een pilvoorschrift, een onderzoek naar een soa of een bloedonderzoek. De arts is gehouden aan een beroepsgeheim ten aanzien van de ouder(s). De terugbetaling van het ziekenfonds via de ouders kan jongeren echter wel weerhouden om zelf naar een arts te stappen.

Als jongeren bij een arts op consultatie gaan, betalen ze voor het consult en hebben ze vervolgens als persoon ten laste recht op de terugbetaling. De terugbetaling van de consultatie en het labo-onderzoek zijn voor ouders zichtbaar. Ouders krijgen van het ziekenfonds namelijk een overzicht van alle terugbetalingen.

Vraagt een jongere er om, dan kan een huisarts de derdebetalersregeling toepassen in het kader van “verzorging toegediend aan een persoon die zich in een financiële nood situatie bevindt”. In dat geval betaalt de jongere enkel het remgeld en wordt de huisarts door het ziekenfonds betaald. Op die manier wordt de consultatie niet zichtbaar voor de ouders. Voor een abortus werd de automatische derdebetalersregeling voor jongeren al ingevoerd omwille van privacybescherming. Voor meer preventieve handelingen zoals een consult bij de huisarts bestaat de automatische toepassing van de derdebetalersregeling echter nog niet.

Niet dat jongeren geen geld hebben, maar een doktersbezoek of medische test heeft vaak geen prioriteit in hun budget. Contante betaling is dan ook een drempel voor jongeren. De huisarts kan de derdebetalersregeling toepassen voor een jongere die erom verzoekt. De realiteit leert echter dat jongeren deze mogelijkheid niet kennen en dat veel huisartsen de derdebetalersregeling niet toepassen.

5.3. Seksueel misbruik

Seksueel misbruik?

De termen seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik worden vaak door elkaar gebruikt. Seksueel misbruik kan je als een vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag beschouwen.⁶⁵

We gebruiken hier de volgende definitie:

Bij seksueel misbruik is er:

- of gebrek aan toestemming bij één van de betrokkenen;
  - of seksueel gedrag dat wordt afgedwongen of opgedrongen door middel van geweld, dreiging, chantage, ...;
  - of een groot leeftijdsverschil of machtsonevenwicht tussen de betrokkenen.
- Soms is er wel sprake van grensoverschrijdend gedrag zonder dat er van misbruik sprake is. Denk bijvoorbeeld aan het koppeltje dat in een volle parkeer-garage vrijt op de achterbank, wat voor sommige voorbijgangers erg choquerend is.

Reëel risico

Welke factoren beïnvloeden het risico om op jonge leeftijd geconfronteerd te worden met seksueel grensoverschrijdend gedrag? Uit onderzoek blijkt het volgende⁶⁶:

- *Geslacht* Meisjes lopen gemiddeld 2,5 tot 3 keer meer risico dan jongens. Toch is ongeveer een kwart van alle kinderen en jongeren die ooit met seksueel grensoverschrijdend gedrag te maken kreeg een jongen. Dit wordt nog al te vaak vergeten.
- *Leeftijd* Een derde van de jongeren is 12 of ouder bij de eerste confrontatie met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Een kwart is tussen de 8 en 11 jaar oud, een ander kwart is tussen de 4 en 7. In 10 procent van de gevallen is het slachtoffer een kleuter van 0 tot 3 jaar.
- *Handicap* Mensen met een handicap zijn afhankelijk van lichamelijke zorg. De grens tussen functionele en affectieve aanrakingen is daarbij soms dif-fuus. Ze leven bovendien soms meer geïsoleerd en hebben minder toegang tot informatie over seksualiteit. Doordat ze soms minder verbale of verstande-lijke mogelijkheden hebben kunnen ze soms moeilijk aangeven wat ze wel en niet willen. Dat maakt hen kwetsbaarder voor manipulatie en beïnvloeding. Kinderen met een handicap lopen een nog groter risico. Dit geldt vooral voor blinde en dove kinderen en voor kinderen met een mentale handicap. Dat ze afhankelijk zijn van anderen, dat ze dikwijls in een residentiële voorziening zitten en dat ze het moeilijker hebben om te communiceren, draagt daartoe bij.

65 Voor velen is er geen onderscheid en als er een onder-scheid gemaakt wordt is dat telkens op basis van andere criteria. Er doen dan ook verschillende definities de ronde.

66 PUTNAM, F., Ten Year Research Update Review: Child Sexual Abuse" *American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 2003 nr. 42/3.

- *Kwetsbare gezinssituatie* Een kwetsbare gezinssituatie verhoogt het risico gevoelig. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de afwezigheid van één of beide ouders, de aanwezigheid van een stiefvader in huis, een zieke vader, een moeder met een drankprobleem, ouders die drugs gebruiken, sociale isolatie,...
- *Seksuele oriëntatie* Uit Nederlands onderzoek naar de seksualiteitsbeleving van jongeren blijkt dat holebijjongeren om uiteenlopende redenen opvallend meer te maken krijgen met ongewenste seks dan heterojongeren.⁶⁷
- *Allochtone jongeren* Marokkaanse en Turkse jongens worden vaker dan andere jongeren gedwongen tot seksuele handelingen. Er blijkt ook een samenhang met ouderschap. Turkse en Marokkaanse jongens scoren ook hoog op het uitoefenen van dwang.⁶⁸
- *Online* "Online" actief zijn geeft een groter risico om met seksueel grensoverschrijdend gedrag geconfronteerd te worden. Dat blijkt uit een bevraging van 12- tot 18-jarige jongeren in Nederland. Het gaat dan bijvoorbeeld om seksueel getinte vragen en webcambeelden.⁶⁹

Grensoverschrijdend seksueel gedrag online

Het gebruik van nieuwe media houdt niet alleen kansen maar ook risico's in. Jongeren vinden op internet heel wat informatie en steun via online contacten met leeftijdsgenoten. Maar het is onvermijdelijk dat tieners op het internet expliciete beelden te zien krijgen. Dit is op zich niet erg. Zie je op jonge leeftijd echter veel porno zonder dat deze beelden worden toegelicht? Dan kan je een verkeerd beeld krijgen van seksualiteit.

Op het internet – veilig achter het scherm – durven jongeren ook meer dan tijdens face-to-face-contacten. En soms gaan jongeren dan te ver. Zo geeft 3 op de 10 jongeren aan al eens gepest te zijn via internet of gsm. Veel slachtoffers vinden cyberpesten trouwens erger dan "gewoon" pesten. Bij cyberpesten kan de dader namelijk anoniem blijven en stopt het pesten niet na schooltijd.

Sommige jongeren zijn ook onvoorzichtig. Ze trekken kledij uit voor de webcam of sturen elkaar pikante (naakt)foto's. Ze beseffen echter niet dat deze beelden gemakkelijk kunnen worden opgeslagen. Dat sexy beeldmateriaal misbruikt kan worden en kan resulteren in ongewilde intieme vragen, daar staan ze niet bij stil. 1 op de 10 jongeren is al eens gefotografeerd of gefilmd zonder hiervan op voorhand op de hoogte te zijn.

Een kwart van de jongeren heeft ook al een seksueel getinte vraag gekregen via internet. Dat kan bijvoorbeeld gaan over hun lichaam of over hun seksleven. Maar niet iedereen vindt dat even prettig, en meisjes nog minder dan jongens. Bovendien vinden jonge meisjes (12-14 jaar) het soms moeilijk om zulke vragen te negeren of te weigeren. Ze willen niet preuts of onvriendelijk overkomen. Daardoor laten ze zich overhalen tot iets waar ze niet aan toe zijn.

Het zijn trouwens meestal bekenden die seksueel getinte vragen stellen of sexy beeldmateriaal opsturen. En meestal zijn het leeftijdsgenoten. Het gebeurt niet zo vaak dat onbekende volwassenen jongeren via internet proberen te verleiden. En de volwassenen die het wel proberen liegen meestal niet over hun leeftijd of hun seksuele bedoelingen. Toch kreeg 2 op de 10 jongeren tijdens het chatten al te maken met een volwassene die zich als een jongere voordeed.⁷⁰

⁶⁷ DE GRAAF, H., MEIJER, S. POELMAN, J. en VANWESENBECK, I., *Seks onder je 25 ste. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*, Rutgers Nisso groep Nederlands Jeugdinstituut/Movisie, Utrecht, 2005.

⁶⁸ Idem.

⁶⁹ DE GRAAF, H., VANWESENBECK, I., *Seks is een game. Gewenste en ongewenste seksuele ervaringen van jongeren op internet*, 2006.

FRENKEN, J. *Seksueel misbruik van kinderen*, Ministerie van Justitie Nederland en Nederlands Instituut voor Sociaal Seksuologisch Onderzoek, 2003.

⁷⁰ Zie "Feiten en Cijfers: Jongeren, seksualiteit en internet". www.sensoa.be/pdf/feiten_en_cijfers/feiten_en_cijfers_jongeren_internet_en_seksualiteit.pdf.

Vraag: "Mijn naaktfoto staat op het internet. Ik schaam me verschrikkelijk. Wat kan ik doen?"

Clicksafe.be "Het belangrijkste is dat je niet blijft zitten met je probleem. Vertel het aan iemand die je vertrouwt, liefst een volwassene zoals je ouders of een leerkracht. Contacteer de makers van de site en vraag hen om je foto te verwijderen. Als je jonger dan 18 jaar bent, wordt de publicatie van je foto beschouwd als kinderporno en dat is strafbaar. Je kan aangifte doen bij de politie. Ook als je geen aangifte wilt doen, kan de politie je helpen om de foto te laten verwijderen."

Vraag: "Mijn vriend wil dat ik mezelf uitkleed voor de webcam. Ik wil dit eigenlijk niet. Wat nu?"

Clicksafe.be: "Jij bepaalt zelf wat je voor de webcam doet. Laat je dus niet overhalen om iets te doen waar je eigenlijk niet achter staat. Praat hierover met je vriend. Vertel hem waarom je dit niet wil doen. Als hij van je houdt, zal hij dat respecteren, ook al vindt hij het jammer. Maakt hij het uit? Dan is hij blijkbaar niet echt in jou geïnteresseerd." ⁷¹

Plegers?

We denken vaak dat kinderen en jongeren met seksueel grensoverschrijdend gedrag van onbekende volwassen mannen te maken krijgen. Maar dat klopt niet. Kinderen en jongeren krijgen in de meerderheid van de gevallen te maken met seksueel grensoverschrijdend gedrag van een bekende: een gezins- of familielid, vrienden van de ouders of van broers of zussen, een buur, een babysitter, iemand van de sportclub, van de jeugdclub, van school,... Dat is in driekwart van de gevallen zo.⁷² Jongeren krijgen ook te maken met (seksueel) grensoverschrijdend gedrag van hun liefje.⁷³

In de meerderheid van de gevallen is de pleger een man. Maar ook vrouwen maken zich aan misbruik schuldig. Seksueel misbruik gebeurt niet enkel door volwassenen.⁷⁴ Ook jongeren maken zich dus schuldig aan seksueel grensoverschrijdend gedrag: bij leeftijdsgenoten ("date rape"), bij broertjes of zusjes, op jongere kinderen (kinderen bij wie ze gaan babysitten bijvoorbeeld). De meeste jeugdige plegers stoppen na hun eerste delict. Een kleine minderheid hervalt.⁷⁵ Het seksueel grensoverschrijdend gedrag hoeft dus niet noodzakelijk de voorbode te zijn van erger en meer. Maar het is wel cruciaal om grensoverschrijdend gedrag door jongeren ernstig te nemen.

⁷¹ Tips en materiaal met betrekking tot veilig internetgebruik voor jongeren, ouders en leerkrachten wordt aangeboden op www.clicksafe.be. Voor kinderen in het lager onderwijs bestaat er het lespakket 'De Juiste Click' rond beschermen van privacy en preventie van online grensoverschrijdend seksueel gedrag. Op Europees niveau bestaat de Safer Internet Day: een initiatief van providers van sociale netwerksites met de Europese Commissie om minderjarige gebruikers op druk bezochte sites beter te beveiligen.
⁷² VANDEWEGHE, R., BRUYNOOGHE, R. en OPDEBEECK, S., Ervaringen van vrouwen met fysiek en seksueel geweld: prevalentie en gevolgen. Rapport ten behoeve van de Staatssecretaris voor Leefmilieu en Maatschappelijke

Emancipatie, Diepenbeek: Limburgs Universitair Centrum, 1988, 176 p.

⁷³ GARCIA, A. en HACOURT, B., La violence dans les relations amoureuses chez les jeunes âgés de 12 à 21 ans, analyse complémentaire du sexe des auteurs et/ou victimes, Cap Sciences Humaines UCL, 2007.

⁷⁴ KUYPER, L., DE WIT, J. et al., *Laat je nu horen*, Utrecht, Rutgers WPF, 2009 en PIETERS, J., ITALIANO, P. et al., *Ervaringen van vrouwen en mannen met psychologisch, fysiek en seksueel geweld*, Brussel, Instituut voor Gelijkelijkheid van Vrouwen en Mannen, 2010.

⁷⁵ HENDRIKS, J., "Jeugdige Zedelinquenten" Tijdschrift voor Seksuologie, 2006, nr.4.

Gevolgen van misbruik

Gevolgen van een ervaring met seksueel misbruik kunnen heel verschillend zijn. Ze zijn afhankelijk van dader-, omgevings- en slachtofferfactoren. De gevolgen hangen samen met de ernst van de emotionele schade die door het misbruik wordt toegebracht. We weten dat:⁷⁶

- er geen eenduidig verband is tussen zelf seksueel misbruikt zijn en andere kinderen misbruiken. Van alle kinderen en jongeren die seksueel misbruik plegen heeft 30 tot 50% zelf seksueel misbruik meegemaakt. Er zijn dus nog andere oorzaken die een rol spelen.
- slachtoffers niet gemakkelijk met hun verhaal naar buiten komen. Als ze de stap dan toch hebben gezet, is het belangrijk dat ze serieus genomen worden. Mensen die seksueel misbruik hebben meegemaakt hebben het nodig om geloofd en gesteund te worden.
- de perceptie van de aanwezigheid van sociale steun (familie, vrienden,...) heeft een invloed op de ernst van de symptomen. Hoe meer sociale steun er beschikbaar is, hoe minder symptomen en hoe minder ernstig de symptomen. Ook de manier waarop de familie functioneert is belangrijk. Effectieve steun vlak na de onthulling blijkt ook goed voor de verwerking.

5.4. Kritisch tegenlicht: aandacht voor gezondheidszorg en preventie

Drempel medische zorg

Vanuit preventief oogpunt is het zinvol om de drempel van de medische zorg voor jongeren zo laag mogelijk te maken. De drempel om naar de huisarts te stappen blijkt in de praktijk echter hoog als een jongere de hulp van een arts nodig heeft zonder medeweten van de ouders. Een veralgemening van de derdebetalersregeling kan het probleem van contante betaling bij de huisarts voor jongeren oplossen.

In wijkgezondheidscentra kan je je inschrijven en betaal je enkel remgeld voor medische verzorging. Maar in de praktijk blijken deze centra overvol te zitten. Bij een studentenarts betalen studenten dan weer minder dan bij een huisarts. Ook bij CLB's komen er jongeren met problemen zoals ongewenste zwangerschap terecht. Maar de profilering van de CLB's rond hun aanbod op vlak van medische verzorging voor jongeren is niet erg duidelijk. Zo weten vele jongeren niet voor welke medische zorg ze bij een CLB terecht kunnen.

We vragen ons af of er niet meer beleid nodig is rond een duidelijk toegankelijke eerstelijnsgezondheidszorg voor jongeren. Die kan eventueel ingebed worden in voorzieningen die ze goed kennen en die vrij toegankelijk zijn.

Seksuele opvoeding: ook preventie

Seksueel misbruik uitsluiten is onmogelijk. Maar we kunnen wel wat doen om het misbruik te voorkomen of om de negatieve gevolgen ervan te beperken.

Seksuele en relationele opvoeding werkt preventief. Het zorgt ervoor dat een kind of jongere sneller een misbruiksituatie herkent, beter "nee" kan zeggen, het sneller komt vertellen en zich minder schuldig en verantwoordelijk voelt als hij of zij misbruikt is. Bovendien zal de jongere minder snel geneigd zijn om zélf grensoverschrijdend gedrag te stellen. Inzetten op relationele en seksuele vorming is dus ook inzetten op preventie van seksueel misbruik.

⁷⁶ FRANS, E., "Seksueel misbruik is één van de ergste trauma's. Interview met Sarah Bal" in *SENSOA, Lief en Leed*, Antwerpen, Garant, 2007, p. 61-69.

6 Aanbevelingen en voeding voor debat

Elk hoofdstuk ronden we af met een kritisch tegenlicht. In dit hoofdstuk vatten we onze concrete aanbevelingen uit de vorige hoofdstukken samen. We pleiten voor een beleid dat afgestemd is op de realiteit van vandaag. Dat jongeren ruimte geeft voor hun seksuele ontplooiing en tegelijk voldoende beschermt. Bij elke aanbeveling formuleren we ook voeding en inspiratie voor het verdere debat.

6.1. Aanbevelingen

We pleiten voor een integraal beleid rond jongeren en seksualiteit. Daarin staan volgende aspecten centraal:

 Een “legaal” kader voor seksuele handelingen tussen jongeren onderling
Voer het debat over een wettelijk kader dat niet enkel op bescherming is gericht maar ook op de bescherming van de ontwikkeling en ontplooiing van jongeren.⁷⁷ Onderzoek of een decretaal kader waarin het recht van jongeren op een gezonde seksuele ontwikkeling verankerd en gegarandeerd wordt, wenselijk is. Seksuele handelingen van jongeren die bij hun leeftijd horen dienen ondersteund eerder dan gecriminaliseerd te worden.

 Een versterkt beleid rond relationele en seksuele vorming
Ontwikkel een beleid rond relationele en seksuele vorming. Focus daarbij niet enkel op problemen. Vertrek van een brede kijk op seksuele gezondheid en seksuele ontwikkeling, met aandacht voor plezier en genot, respect voor diversiteit en ervaring, voorkeur en beleving. Versterk seksuele opvoeding ten aanzien van meer kwetsbare doelgroepen, zoals jonge tieners of jongeren waar seksualiteit thuis een taboe blijft.

 Een extra stimulans en ondersteuning voor positieve seksualiteitsbeleving in jeugdhulpvoorzieningen en onderwijs
Jongeren hebben vandaag meer dan ooit nood aan dialoog en reflectie. De wereld verandert. Er zijn tal van nieuwe uitdagingen. Ouders en opvoeders moeten een tandje bijsteken. Versterk de aandacht voor jongeren en seksualiteit in diverse opleidingen en in het onderwijs. Ondersteun ouders. Het versterken van seksuele opvoeding betekent ook inzetten op preventie tegen seksueel misbruik. In opleidingen en onderwijs moet meer aandacht gaan naar de signalen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het benoemen en bespreken ervan. Kinderen en jongeren in een jeugdvoorziening moeten ook kansen krijgen om te groeien in hun relationele en seksuele ontwikkeling. Stimuleer voorzieningen om een visie te vormen en een beleid te ontwikkelen. Preventie van seksueel misbruik in de thuiscontext, waar nog steeds het meest slachtoffers gemaakt worden, blijft een prioriteit.

⁷⁷ De criteria uit het Vlaggensysteem kunnen inspirerend werken. FRANS, E. en FRANCK, Th., *Vlaggensysteem*.

Praten over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag, Garant, Antwerpen-Apledoorn, 2010, 147 p.

Hoofdstuk

aanbevelingen en voeding voor debat

6 Aanbevelingen en voeding voor debat

Elk hoofdstuk ronde we af met een kritisch tegenlicht. In dit hoofdstuk vatten we onze concrete aanbevelingen uit de vorige hoofdstukken samen. We pleiten voor een beleid dat afgestemd is op de realiteit van vandaag. Dat jongeren ruimte geeft voor hun seksuele ontplooiing en tegelijk voldoende beschermt. Bij elke aanbeveling formuleren we ook voeding en inspiratie voor het verdere debat.

6.1. Aanbevelingen

We pleiten voor een integraal beleid rond jongeren en seksualiteit. Daarin staan volgende aspecten centraal:

 Een “legaal” kader voor seksuele handelingen tussen jongeren onderling
Voer het debat over een wettelijk kader dat niet enkel op bescherming is gericht maar ook op de bescherming van de ontwikkeling en ontplooiing van jongeren.⁷⁷ Onderzoek of een decretaal kader waarin het recht van jongeren op een gezonde seksuele ontwikkeling verankerd en gegarandeerd wordt, wenselijk is. Seksuele handelingen van jongeren die bij hun leeftijd horen dienen ondersteund eerder dan gecriminaliseerd te worden.

 Een versterkt beleid rond relationele en seksuele vorming
Ontwikkel een beleid rond relationele en seksuele vorming. Focus daarbij niet enkel op problemen. Vertrek van een brede kijk op seksuele gezondheid en seksuele ontwikkeling, met aandacht voor plezier en genot, respect voor diversiteit en ervaring, voorkeur en beleving. Versterk seksuele opvoeding ten aanzien van meer kwetsbare doelgroepen, zoals jonge tieners of jongeren waar seksualiteit thuis een taboe blijft.

 Een extra stimulans en ondersteuning voor positieve seksualiteitsbeleving in jeugdhulpvoorzieningen en onderwijs
Jongeren hebben vandaag meer dan ooit nood aan dialoog en reflectie. De wereld verandert. Er zijn tal van nieuwe uitdagingen. Ouders en opvoeders moeten een tandje bijsteken. Versterk de aandacht voor jongeren en seksualiteit in diverse opleidingen en in het onderwijs. Ondersteun ouders. Het versterken van seksuele opvoeding betekent ook inzetten op preventie tegen seksueel misbruik. In opleidingen en onderwijs moet meer aandacht gaan naar de signalen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het benoemen en bespreken ervan. Kinderen en jongeren in een jeugdvoorziening moeten ook kansen krijgen om te groeien in hun relationele en seksuele ontwikkeling. Stimuleer voorzieningen om een visie te vormen en een beleid te ontwikkelen. Preventie van seksueel misbruik in de thuiscontext, waar nog steeds het meest slachtoffers gemaakt worden, blijft een prioriteit.

⁷⁷ De criteria uit het Vlaggensysteem kunnen inspirerend werken. FRANS, E. en FRANCK, Th., *Vlaggensysteem*.

Praten over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag, Garant, Antwerpen-Apledoorn, 2010, 147 p.

6.2. Inspiratie voor het debat

A. Een debat over een vernieuwd wettelijk kader rond seksuele handelingen dat ruimte creëert voor seksuele ontplooiing en ontwikkeling

De huidige wetgeving is louter gericht op het beschermen van minderjarigen. Die wettelijke bescherming werkt goed. Tegelijk is deze wet echter een hinderpaal voor een positief beleid rond jongeren en seksualiteit. De strafwet geldt immers zowel voor seksuele handelingen voor volwassenen met jongeren als voor jongeren onderling.

Er is een debat nodig over de toestemmingsleeftijd voor seksuele handelingen. We vragen dat men ook binnen de wetgeving ruimte voorziet voor seksuele ontplooiing van jongeren.

Voor het debat rond een aanpassing van de wet geven we volgende inhoudelijke elementen mee:

- Europese initiatieven en onze visie rond vrijwillige seksuele handelingen met leeftijdgenoten;
- de wetenschappelijke visie van Matthew Waites op de toestemmingsleeftijd;
- de visie op bekwaamheid in het decreet betreffende de rechtspositie van een minderjarige;
- de visie van jongeren over een aanpassing van de wet.

Vrijwillige seksuele handelingen met leeftijdgenoten

Het Verdrag van Lanzarote⁷⁸ verplicht landen om wetgevende maatregelen te nemen zodat bepaalde handelingen strafbaar zijn. Het gaat daarbij ondermeer om het aangaan van seksuele handelingen met een kind dat de leeftijd van seksuele meerderjarigheid volgens de bepalingen van het nationale recht nog niet heeft bereikt. Maar tegelijkertijd maakt het Verdrag een uitzondering voor vrijwillige seksuele handelingen tussen minderjarigen. Voor vrijwillige seksuele handelingen tussen minderjarigen geldt deze leeftijdsgrens dus niet.

Ook het Europees Sociaal Comité nodigt de lidstaten uit om het debat te openen rond een minimumleeftijd voor toestemming in seksuele handelingen.⁷⁹ In onze wet bestaat er geen apart wettelijk kader voor vrijwillige seksuele handelingen tussen minderjarigen. De strafwet geldt zowel voor meerder- als minderjarigen.

Seksuele meerderjarigheidsleeftijd of “Age of consent”

We willen aandacht vragen voor de wetenschappelijke visie van Matthew Waites.⁸⁰ Hij verdedigt het bestaan van wettelijke bepalingen rond de leeftijd als een instrument om jongeren te beschermen tegen seksuele interacties met volwassenen. Wettelijke bepalingen hebben echter maar weinig invloed op seksueel gedrag van jongeren. Wetten houden jongeren niet tegen om seksueel actief te zijn en hebben dat ook nooit kunnen doen. Verbodsbepalingen leiden er echter toe dat seksueel gedrag zich verplaatst naar een schemerzone en buiten het zicht van volwassenen blijft. Waites pleit dan ook voor een meer realistische inschatting van het seksueel gedrag van jongeren.

⁷⁸ Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik, afgesloten op 25 oktober 2007. Het Verdrag is in werking sedert 1 juli 2010. Hier in België loopt de ratificatieprocedure nog op de verschillende beleidsniveaus's. Decreet van 12 februari 2010 houdende instemming met het Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik, *B.S.* 4 maart 2010.

⁷⁹ Deze aanbeveling maakt deel uit van het advies van het Europees en Economisch Sociaal Comité over het voorstel tot Europese richtlijn tot bestrijding van seksueel misbruik, seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie “Sexual Abuse of Children and Child Pornografie” Download op <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.opinions.14275>.

Waites ziet volgende mogelijke pistes:

- een verlaging van de “age of consent” naar 14 jaar. Dit heeft het voordeel dat 14- tot 16-jarigen die seksueel experimenteren, niet meer strafbaar zijn. Maar het heeft als nadeel dat ook volwassenen die seks hebben met 14-jarigen niet meer kunnen vervolgd worden.
- alle seksueel gedrag tussen 13 en 18 decriminaliseren. Dit heeft als voordeel dat volwassenen worden uitgesloten van seksuele contacten met jongeren. Nadeel is dat je jonge plegers van seksueel misbruik niet meer kan straffen of verplicht kan laten behandelen.
- een derde voorstel bestaat er uit de leeftijd op 16 te houden, maar de wet zo te formuleren dat jongeren onder de 16 niet kunnen gecriminaliseerd worden. Waites pleit hier voor een combinatie van een leeftijdsverlaging met een maximaal leeftijdsverschil van 2 jaar tussen partners. Die combinatie wordt toegepast bij jongeren tussen 14 en 16 jaar oud. Dit betekent dat 14-jarigen met 14-tot 16-jarigen seksueel gedrag kunnen stellen, 15-jarigen met 14-tot 17-jarigen, 16-jarigen met 14-jarigen tot +16-jarigen. Het derde voorstel erkent het feit dat jongeren wel legaal seks kunnen hebben met leeftijdsgenoten, maar niet met volwassenen. Waites stelt wel dat dit voorstel gepaard moet gaan met een verdubbeling van de inspanningen voor seksuele opvoeding en voor promotie van seksuele gezondheid. Leren van vaardigheden, hulp en ondersteuning helpt jongeren om zelf gezonde en gelukkige keuzes te maken.

Jongeren over een aanpassing van de wet⁸¹

Enkele jongerenorganisaties⁸² peilden naar wat jongeren vinden van de wet. Hier volgen enkele bevindingen gestoeld op informatievragen van jongeren, topics op online jongerenfora, polls en een inspraakmoment met jongeren. We stellen vast dat jongeren er zelf weinig mee bezig zijn. Toch kijken ze wat het beleid betreft toch uit naar een duidelijker kader.

- De meeste jongeren zijn niet bezig met de wet rond seksualiteit want ze worden er niet mee geconfronteerd. Ze experimenteren met seks en doen ervaringen op zonder dat ze met de wet in aanraking komen.
- Veel jongeren weten niet dat ze onder de 16 jaar geen enkele seksuele handeling mogen stellen (dus ook niet zoenen, strelen, bevrediging,...).
- Jongeren in de bijzondere jeugdzorg of jongeren met een verstandelijke beperking worden wel met de wet geconfronteerd. Ze wonen in (leef)groepen met als gevolg dat hun experimenteerruimte wordt beperkt door groepsregels. Hierdoor hebben ze ook minder toegang tot relationele vorming.
- De emotionele kant van het eerste seksueel contact houdt hen sterk bezig. Wanneer ben ik er klaar voor? Hoe weet je wanneer je klaar bent voor seks?
- Ze vinden dat jongeren moeten kunnen experimenteren rond seksualiteit zonder strafbaar te zijn. Ze zitten met vragen over wat er mag als ze nog geen 16 jaar zijn.
- Enkele jongeren vinden in de wet een geruststelling: ze hoeven nog geen seks te hebben. Het stelt hen gerust dat ze er nog niet klaar voor ‘moeten’ zijn voordat ze 16 jaar zijn.
- De meerderheid van de jongeren wil de leeftijdsgrens waarop je geldig kan toestemmen met geslachtsgemeenschap op 16 jaar houden.
- Over het maximale leeftijdsverschil is er discussie. Jongeren geven geen duidelijke leeftijdsgrenzen aan. Ze zijn vooral bezorgd over een te verschillende leefwereld van partners.

80 WAITES, M., *The age of Consent. Young People, Sexuality and Citizenship*, Palgrave, New York, 2005..

81 Algemene Vergadering Vlaamse Jeugdraad 3 maart 2010.

82 Kinder- en Jongerentelefoon, Vlaamse Jeugdraad en Jeugd en Seksualiteit.

INTERMEZZO

Leeftijdsgrens verlagen?

Een SWOT-analyse geeft ons volgende overwegingen mee:

Sterktes

- De wetgeving komt in overeenstemming met de realiteit.
- Het kan de bespreekbaarheid verhogen. Het haalt het excuus om er niet over te praten weg bij begeleiders en onderwijzers.
- Begrenzing leeftijdsverschil: gelijkwaardigheid en bescherming maakt seks in de relatie bespreekbaar, brengt het meer in elkaars leefwereld.
- Het soort handeling maakt echt wel een verschil uit, maar kan je niet bij wet vastleggen. Een vage omschrijving van 'seksuele handeling' speelt in op het feit dat we niet in de toekomst kunnen kijken.
- Meer ruimte voor seksueel experiment: een recht van jongeren.
- Het invoeren van een maximum leeftijdsverschil kan er voor zorgen dat er meer gelijkwaardigheid is tussen partners.

Zwaktes / bedreigingen

- Komt er geen extra druk te liggen op de schouders van jongeren? Geeft het niet het gevoel dat je op je 14 al klaar moet zijn?
- Naast wetgeving is er ook nood aan ondersteuning en sensibilisering. Jongeren vragen bijvoorbeeld om gratis condooms te verspreiden.
- De ondersteuningsstructuren zijn momenteel niet sterk genoeg uitgebouwd. Wie ondersteunt scholen in hun lessenspakket rond seksuele ontwikkeling?
- Problemen situeren zich momenteel in bepaalde situaties. Is een nieuwe wetgeving hiervoor de oplossing of moeten we op zoek naar andere alternatieven? Een grote groep jongeren lijkt hier niet van wakker te liggen. Maar wat met diegenen die wel in een onrechtvaardige situatie zitten of terecht komen? Daar moet wel een oplossing voor komen.
- Zal de bescherming daardoor niet in het gedrang komen?
- Er is een discrepantie tussen de realiteit en de wetgeving. Maar de meerderheid van jongeren lijkt niet echt een probleem te ervaren. Er is wel consensus dat de regelgeving eenvoudig en begrijpbaar moet zijn, zowel voor jongeren als hun begeleiders of opvoeders.
- Jongeren groeien in hun seksuele identiteit. Die groei zit niet vervat in de huidige wetgeving. Kan er een eenvoudige wetgeving bestaan die groei en dus de ruimte voor experiment wel mogelijk maakt?
- De wetgeving moet helder en duidelijk blijven. Zo hebben jongeren maar ook ouders en opvoeders duidelijkheid. Is de aanpassing van de huidige wetgeving wel de beste strategie om de huidige problemen op te lossen en om ruimte te creëren voor jongeren, zonder hun bescherming op te geven?

B. Relationale en seksuele vorming sterker uit de verf doen komen

In relationele en seksuele vorming is het nodig om aan kennis te werken, maar ook aan attitudes, vaardigheden en thema's als emoties en steun. Jongeren moeten de kans krijgen hun eigen wensen en verlangens te verkennen en ervaringen te bespreken. Bovendien is het nodig dat jongeren zich hierin gesteund weten.

Seksuele vorming maakt deel uit van de nieuwe vakoverschrijdende eindtermen. Extra ondersteuning op het niveau van de school kan scholen stimuleren om een gedragen en duurzaam beleid rond relaties en seksualiteit uit te bouwen. We denken aan extra mogelijkheden tot bijscholing, collegiale consultatie, coaching en samenwerking tussen leerkrachten, scholen en externe diensten.

Seksualiteit zou in alle mogelijke opleidingen voor mensen die met (kinderen en) jongeren werken opgenomen moeten worden: lerarenopleidingen, politieopleidingen, cursussen voor jeugdmonitor, opleidingen rond kinderopvang,... In samenspraak met het onderwijs kan materiaal ontwikkeld worden, aangepast aan de specifieke leeftijdsgroep.

Binnen relationele en seksuele vorming vragen we ook extra aandacht voor:

- jonge tieners van 10 tot 14 jaar. Zij zitten in een woelige periode en hebben vaak veel vragen.
- jongens, met hun specifieke vragen en noden.
- weerbaarheid tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dat moet deel uitmaken van seksuele vorming.
- nieuwe vormen van seksueel gedrag, zoals online seksueel gedrag.
- specifieke kwetsbare factoren bij allochtone jongeren, holebi's, jongeren met een beperking.
- mediawijsheid als een cruciaal onderdeel van relationele en seksuele vorming. Dat helpt jongeren om een kritische houding aan te nemen ten opzichte van reclame, commerciële cultuur, stereotiepe gender- en cultuurboodschappen en nieuwe media.

Voor het debat rond een versterking van relationele en seksuele vorming verwijzen we naar de recente Europese richtlijn van de Wereldgezondheidsorganisatie rond seksuele en relationele vorming.⁸³

Kernelementen Europese richtlijn relationele en seksuele vorming

Relationele en seksuele vorming steunt op volgende basisprincipes:

- De vorming is aangepast aan de leeftijd met betrekking tot ontwikkeling en begrip. Ze is cultureel, sociaal en gender responsief. Ze sluit aan bij de realiteit van jongeren.
- Ze is gebaseerd op de (seksuele en reproductieve) rechten van mensen;
- Ze is gebaseerd op een holistisch concept van welbevinden, waar gezondheid deel van uitmaakt.
- Ze is sterk gebaseerd op gendergelijkwaardigheid, zelfbeschikking en het aanvaarden van diversiteit.
- Ze start vanaf de geboorte;
- Ze moet begrepen worden als een bijdrage aan een rechtvaardige en menselijke samenleving door het versterken van individuen en gemeenschappen.
- Ze is gebaseerd op wetenschappelijke correcte informatie.

Deze richtlijn verheldert ook de effecten van relationele en seksuele vorming:

- aan een sociaal klimaat bijdragen dat tolerant, open en respectvol is ten aanzien van seksualiteit, verschillende levensstijlen, attitudes en waarden;
- seksuele diversiteit en genderverschillen doen respecteren en zich bewust zijn van genderidentiteit en genderrollen;
- geïnformeerde keuzes kunnen maken die gebaseerd zijn op begrip en verantwoordelijkheid ten aanzien van zichzelf en zijn partner;
- bewust worden van en beschikken over kennis over het menselijk lichaam, zijn ontwikkeling en functies, zeker met betrekking tot seksualiteit;
- zich kunnen ontwikkelen als een seksueel wezen, wat wil zeggen gevoelens en noden leren uitdrukken, seksualiteit op een plezierige manier beleven en eigen genderrol en seksuele identiteit ontwikkelen;
- bruikbare informatie hebben over fysieke, cognitieve, sociale, emotionele en culturele aspecten van seksualiteit, anticonceptie, preventie van soa en HIV en seksueel geweld;
- vaardigheden hebben om met alle aspecten van seksualiteit en relaties om te gaan;
- informatie hebben over het aanbod en de toegang tot hulp en medische services, in het bijzonder met betrekking tot problemen en vragen over seksualiteit;
- kunnen reflecteren over seksualiteit en diverse normen en waarden met betrekking tot mensenrechten in functie van het ontwikkelen van een eigen kritische attitude;
- (seksuele) relaties kunnen onderhouden waar er wederzijds begrip en respect is voor elkaars noden en grenzen, en gelijkwaardige relaties hebben. Dit draagt bij tot het voorkomen van seksueel misbruik en geweld;
- kunnen communiceren over seksualiteit, emoties en relaties en er de nodige taal voor hebben.

C. Extra stimulans voor beleid rond seksualiteit in jeugdhulpvoorzieningen

Om een beleid uit te werken moet je enerzijds een visie vormen rond hoe je binnen de voorziening met seksualiteit omgaat. Anderzijds moet je een praktijk tot stand brengen die door alle betrokkenen wordt toegepast. Een beleid geeft antwoord op vragen zoals welke vormen van seksualiteitsbeleving een bewoner of gebruiker kan ervaren binnen de werking. Het geeft ook alle betrokkenen instrumenten, informatie, accommodatie, scholing en vorming,... om deze seksualiteitsbeleving te realiseren. Het is belangrijk om een positief beleid uit te stippelen, los van crisissituaties. Een negatief beleid dat vanuit angst opgesteld is, is geen goed beleid.

Visie en beleidsvorming rond relaties en seksualiteit zou in de voorziening als een minimale kwaliteitseis geformuleerd kunnen worden, dit echter met extra ondersteuning eraan gekoppeld.

Voor het debat rond versterking van het positieve beleid rond seksualiteit in jeugdhulpvoorzieningen vragen we aandacht voor beleidsontwikkeling op verschillende niveaus.

Beleidsontwikkeling positieve seksualiteitsbeleving

Aandacht voor verschillende beleidsniveaus⁸⁴ kan het beleid rond een positieve seksualiteitsbeleving versterken:

- Het algemeen beleid schept een kader voor voorwaarden rond zorg, educatie, accommodatie en communicatie op vlak van seksualiteit binnen een voorziening of school.
- Het preventiebeleid maakt deel uit van dit algemeen beleid maar gaat dieper in op de preventie van risico's.
- Het reactiebeleid maakt deel uit van het preventiebeleid. Het bepaalt hoe je met een incident kan omgaan.

Het is logisch dat je vertrekt van een algemeen beleid en dat de andere onderdelen hierin moeten passen. Al te vaak start de vorming van een beleid naar aanleiding van incidenten, met de bedoeling deze in de toekomst te voorkomen of vermijden. Het gevaar is groot dat men dan enkel focust op een preventiebeleid en geen aanknopingspunten biedt voor een positieve seksualiteitsbeleving.

Een beleid moet ook oog hebben voor de terreinen waarop doorgedreven actie en realisaties nodig zijn. Dat geldt zowel op het niveau van zorg en educatie van jongeren als op het niveau van het samenwonen en leven in groep, de deskundigheid van de begeleiders en de communicatie met alle betrokkenen.

INTERMEZZO

Matrix beleidsvoorzieningen

	Algemeen beleid	Preventiebeleid	Reactiebeleid
Zorg en educatie	Seksuele vorming Basiszorg	Voorlichting Weerbaarheid, Anticonceptie	Protocol Klachtenregeling Sancties Doorverwijzing
Huisregels en accommodatie	Voorzieningen Afspraken	Voorzieningen Regels Controle	Protocol Klachtenregeling Sancties
Deskundigheid en screening personeel	Training Screening Competenties	Training Screening en evaluatie Competenties	Protocol Klachtenregeling Sancties Doorverwijzing
Communicatiebeleid	Visietekst Standpunten	Afspraken en reglement Beleidsplan	Protocol Klachtenregeling Crisiscommunicatieplan

84 FRANS, E., Raamwerk seksualiteit en gezondheidsbeleid. Een organisatiebeleid ontwikkelen met betrekking tot seksualiteit en preventie van seksueel misbruik: een model-

visie, een leidraad en instrumenten (te verschijnen in 2011).

Gerichte aandacht seksueel misbruik

We vragen om in opleidingen en onderwijs meer gerichte aandacht te besteden aan signalen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en aan het benoemen en bespreken ervan.

Verder vragen we ook dat elke organisatie die met kinderen en jongeren werkt een beleid uitwerkt rond seksueel grensoverschrijdend gedrag door jongeren. Hulpverleners en begeleiders moeten open staan voor de vraag, de juiste vragen durven stellen en hun verantwoordelijkheid durven nemen.

Preventie van seksueel misbruik in de thuiscontext, waar nog steeds het meest slachtoffers gemaakt worden, blijft een prioriteit. We vragen extra aandacht voor ouders. Zij zijn een belangrijke doelgroep om te sensibiliseren en te ondersteunen. Opvoedingsondersteuning heeft dan ook nood aan seksualisering. Er is momenteel weinig bruikbare en concrete informatie voorhanden voor ouders om hun opvoedkundig handelen te evalueren en bij te sturen. Algemene kennis over de seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren is eerder beperkt aanwezig. Hulpverleners en professionals moeten op dit terrein meer professionaliteit aan de dag leggen en ouders durven aanspreken op dit terrein.

“Hoe slaag je er in om seksueel steeds vroeger “volwassenen” ook sociaal volwassener te maken? Dat vergt de inzet van heel wat actoren: ouders, onderwijs, vormingswerk maar ook de media die al te zelden een realistisch beeld geven van seksualiteit onder jongeren. Wie beseft dat jongeren hun ‘iconen’ vooral daar herkennen, kan daar in zijn mediabeleid niet aan voorbij gaan. En het gaat hierbij heus niet enkel om gezondheidstips maar om het erkennen dat seksualiteit een integrerend deel uitmaakt van onze cultuur en dus ‘gecultiveerd’ kan worden. Willen we de ‘pornificatie’ van seks tegengaan, dan moeten er andere voorbeelden van erotische ontmoeting - ook tussen jongeren - meer kansen krijgen om te worden uitgebeeld. Strafrecht en censuur kunnen deze klus niet klaren.”⁸⁵

Colofon

Kinderrechtencommissariaat, dossier
Jongeren en seksualiteit. Het recht op seksuele gezondheid en ontwikkeling.
Visie en aanbevelingen.
Mei 2011

Redactie

Mie Jacobs (Kinderrechtencommissariaat)
Erika Frans en Lies Verhetsel (Sensoa)
Svenja Vergauwen (vzw Jeugd en Seksualiteit)
Barbara Poppe (Vlaamse Jeugdraad)

Taalcorrectheid

CIBE Communicatie

Vormgeving

CIBE Communicatie

Cover

CIBE Communicatie

Druk

Drukkerij Artoos

Verantwoordelijke uitgever

Bruno Vanobbergen
Kinderrechtencommissaris
Leuvenseweg 86
1000 Brussel

ISBN: 9789077021200
Wettelijk depotnummer: D/2011/9680/1

Dit dossier is ook online beschikbaar
www.kinderrechten.be

Een recht op seksualiteit bestaat niet, maar seksuele gezondheid en seksuele ontwikkeling zijn wel belangrijke rechten van jongeren. Seksuele ontwikkeling is een groeiproces. Jongeren zetten geleidelijk aan verdere stappen. Jongeren hebben behoefte aan ruimte om zich seksueel te ontwikkelen en ze hebben nood aan ondersteuning en informatie.

In het dossier '**Jongeren en Seksualiteit**' staat een positieve kijk op seksualiteitsbeleving centraal. Het dossier belicht de verschillende perspectieven die komen kijken bij seksualiteit: juridisch, gezondheid, ontwikkeling, jongeren zelf,... Experts in het thema werkten nauw mee aan het dossier: Sensoa, Jeugd en Seksualiteit en de Vlaamse Jeugdraad. De aanbevelingen situeren zich dan ook op meerdere terreinen. Zowel het welzijns-, gezondheids- en onderwijsveld worden aangesproken. Ook gerichte aandacht voor seksueel misbruik blijft een belangrijk onderdeel. Het dossier nodigt ook uit tot debat: is er een wetgevend kader nodig waarin experimenteren met seksualiteit en relaties tussen leeftijdsgenoten wel 'juridisch' mogelijk is?

Kinderrechtencommissariaat

Leuvenseweg 86
1000 Brussel

tel.: 02-552 98 00
fax: 02-552 98 01

kinderrechten@vlaamsparlement.be
www.kinderrechten.be

